

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

СУКАЧ ЛІДІЯ ВІКТОРІВНА
РОЗВИТОК УСНОГО ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ
ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТАБЛИЦЬ

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта

Освітньо-професійна програма

«Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

БРУШНЕВСЬКА Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

Засідання кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

від _____ 2024р.

Завідувач кафедри проф. Кузава І.Б. _____

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Сукач Л.В. Розвиток усного описового мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення шляхом використання мнемотаблиць.

У кваліфікаційній роботі розкрито причини виникнення, сутність загального недорозвитку мовлення у дітей. Описано особливості розвитку усного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з різними рівнями ЗНМ. Представлено результати діагностики та порівняльного аналізу стану сформованості усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня та з нормотиповим рівнем розвитку мовлення. Подано мнемотаблиці для розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з ЗНМ IV рівня та представлено результати перевірки ефективності їх застосування.

Ключові слова: загальний недорозвиток мовлення, діти молодшого шкільного віку, усне описове мовлення, мнемотаблиці.

ABSTRACT

Sukach L.V. Development of Oral Descriptive Speech in Children with General Speech Underdevelopment through the Use of Mnemonic Tables.

The qualification thesis investigates the causes and nature of general speech underdevelopment (GSU) in children. It describes the peculiarities of oral speech development in primary school-aged children with varying levels of GSU. The thesis presents the results of diagnostic assessments and a comparative analysis of the development of oral descriptive speech in primary school-aged children with GSU Level IV and those with typical speech development. Mnemonic tables for developing oral descriptive speech in children with GSU Level IV are provided, along with the results of testing their effectiveness.

Keywords: general speech underdevelopment, primary school-aged children, oral descriptive speech, mnemonic tables.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	7
1.1. Етіологія та сутність загального недорозвитку мовлення.....	7
1.2. Особливості розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ.	13
1.3. Походження, сутність та особливості роботи з мнемотехнікою.	17
Висновки до 1 розділу:	24
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УСНОГО ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗНМ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТАБЛИЦЬ	25
2.1. Діагностика та порівняльна характеристика стану сформованості усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня та дітей молодшого шкільного віку з нормотиповим рівнем розвитку мовлення.	26
2.2. Ефективність застосування мнемотаблиць для розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з ЗНМ IV рівня.	41
Висновки до 2 розділу	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Мовлення — важливий засіб спілкування, обміну думками і почуттями між людьми, передачі та засвоєння інформації. З перших днів шкільного життя у дитини виникає потреба у спілкуванні — вмінні говорити правильно, гарно, логічно. Усне мовлення є ключовим елементом загального мовленнєвого розвитку молодших школярів і потребує цілеспрямованої освітньої роботи [32; 33].

Порушення мовлення – це відхилення у процесі формування мовленнєвих навичок, яке проявляється у порушенні різних компонентів мовленнєвої системи, таких як фонетика, лексика, граматики, і може впливати на зв'язність, зрозумілість і правильність висловлювань. Такі порушення можуть мати різне походження: біологічне (пов'язане з особливостями розвитку мозку чи слуху), психологічне, соціальне або когнітивне. У дітей молодшого шкільного віку порушення мовлення може істотно впливати на загальний розвиток, навчання та соціальну адаптацію, тому дуже важливою є рання діагностика і корекція мовленнєвих проблем.

Проблему розвитку мовлення досліджували Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, А.М. Богуш, К.Д. Ушинський, Р.Є. Левіна, О.Н. Хорошковська, які звертали увагу на різноманітні фактори, що впливають на сприймання та розвиток мовлення. У їхніх наукових працях підкреслюється необхідність роботи з розвитку мовлення школярів у тісному взаємозв'язку з формуванням їхнього мислення. Описове мовлення є особливо важливим, оскільки саме воно сприяє формуванню навичок структурованого висловлювання та розвитку логічного мислення [10; 32; 68].

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) обмежує мовленнєві можливості дитини, що впливає на її здатність сприймати, розуміти та відтворювати інформацію. У дітей із ЗНМ спостерігаються труднощі з формуванням зв'язного мовлення, які ускладнюють створення описових висловлювань; це пов'язано з порушенням всіх компонентів мовленнєвої

системи, зокрема фонетико-фонематичного та лексико-граматичного аспектів [31; 32; 33; 57].

Усне мовлення є основним засобом спілкування у молодшому шкільному віці, а описове мовлення формує вміння деталізовано виражати думки, що є важливою складовою мовленнєвого розвитку. Українські науковці вважають, що систематична робота з розвитку описового мовлення покращує загальний мовленнєвий розвиток. Вчителі-логопеди та корекційні педагоги зазначають, що для дітей із ЗНМ необхідні спеціальні методи та підходи, які активізують мовленнєву діяльність і стимулюють когнітивні процеси [32; 57; 64].

Актуальність обраної теми.

ЗНМ поширене не тільки серед вихованців спеціалізованих шкіл, а й серед дітей, які йдуть у заклади загальної середньої освіти. Загальний недорозвиток мовлення чинить негативний вплив на весь процес виховання і навчання, на психічний і мовний розвиток дитини. Правильне розуміння структури ЗНМ, причин, що лежать в його основі, різних комбінацій первинних і вторинних порушень необхідні для вибору найбільш ефективних прийомів корекції та для попередження можливих ускладнень під час навчання у школі.

Сучасні дослідження показують, що близько третини першокласників виявляються неготовими до навчання у загальноосвітній школі.

Тож, розвиток усного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення все ще залишається однією з актуальних проблем у сучасній логопедії та педагогіці [31; 32; 40; 57; 67]. Мнемотехніка допомагає розвивати: зорову і слухову пам'ять, зорову і слухову увагу, уяву, сприйняття, кругозір, всі сторони мовлення [32].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність запропонованої системи мнемотаблиць для розвитку усного описового мовлення дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Завдання дослідження:

1. Розкрити причини виникнення, сутність загального недорозвитку мовлення.
2. Описати особливості розвитку усного мовлення дітей молодшого шкільного віку з різними рівнями ЗНМ.
3. Здійснити діагностику стану сформованості усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня.
4. Розробити мнемотаблиці для розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з ЗНМ IV рівня та перевірити ефективність їх застосування.

Об'єкт дослідження – розвиток усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ.

Предмет дослідження – використання мнемотаблиць з метою розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з ЗНМ IV рівня.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз літератури, вивчення досвіду роботи вчителів-логопедів закладів загальної середньої освіти, з'ясування стану вивчення проблеми у літературі. Емпіричні (педагогічне спостереження, бесіда, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) та методи математичної статистики).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснено діагностику та порівняльний аналіз стану сформованості усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нормотиповим рівнем розвитку мовлення та з ЗНМ IV рівня; визначено на обґрунтовано ефективність застосування мнемотаблиць для дітей молодшого шкільного віку, зокрема для дітей із ЗНМ IV рівня з метою розвитку усного описового мовлення.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали проведеного дослідження підтверджують ефективність використання мнемотаблиць з метою розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нормотиповим рівнем мовленнєвого розвитку та з ЗНМ IV рівня.

Апробація матеріалів кваліфікаційної роботи здійснювалась шляхом їх оприлюднення на засіданнях кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, а також під час роботи круглого столу «Актуальні концепти та напрями освітньо-корекційної роботи з особами з особливими освітніми потребами: теорія, досвід, інновації» (1 жовтня 2024 року, кафедра спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (75) і додатків. Основний зміст роботи викладено на 54 сторінках. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 104 сторінки

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.

1.1. Етіологія та сутність загального недорозвитку мовлення.

У 50-60-і рр. минулого століття Р.Є. Левіною та колективом співробітників науково-дослідного інституту дефектології НАПН (Н.А. Нікашина, Г.А. Каше, Л.Ф. Спірова, Г.І. Жаренкова та ін.) у результаті багатоаспектних досліджень різних форм мовленнєвої патології у дітей як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, вперше було здійснено теоретичне обґрунтування загального недорозвитку мовлення (ЗНМ). Відхилення у формуванні мовлення почали розглядатися як порушення психофізичного розвитку, що протікають відповідно до законів вищих психічних функцій. З позицій системного підходу було вирішено питання щодо структури різних форм порушень мовлення в залежності від стану компонентів мовленнєвої системи. Р.Є. Левіна визначила не лише різні, а й спільні, взаємопов'язані між собою специфічні особливості у формуванні фонетичної, лексичної та граматичної складових мовлення у дітей з первинними мовленнєвими порушеннями. На основі цього і було виокремлено поняття загального недорозвитку мовлення та розроблено вчення про закономірності прояву мовленнєвого недорозвитку [40; 44].

За Ю.В. Рібцун, загальний недорозвиток мовлення – це складне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) [56].

При цьому мовленнєвому порушенні у дітей спостерігається пізній початок мовленнєвого розвитку, бідний словниковий запас, граматичні та

фонетичні недоліки мовлення. Мовленнєвий недорозвиток може бути виражений в різному ступені: від повної відсутності мовленнєвих засобів спілкування до розгорнутого мовлення з окремими елементами лексико-граматичного та фонетичного недорозвитку [31; 58; 68].

Дослідженням розвитку мовлення при ЗНМ займалися такі науковці як С.В. Кондукова, Л.П. Лепеха, М.К. Шеремет, Л. Немикіна, Т.Ю. Куриленко.

У працях авторів М.М. Гріншпуна, В.О. Ковшикова, Р.Є. Левіної підкреслюється, що характерною ознакою групи дітей із ЗНМ є значні індивідуальні відмінності, які багато в чому обумовлені різним патогенезом (моторна алалія, сенсорна алалія, афазія, різні форми дизартрії, затримка психічного розвитку та ін.) [25].

Є низка причин що зумовлюють виникнення ЗНМ. Однією із причин є порушення внутрішньоутробного розвитку: інтоксикація, токсикоз, порушення кровообігу плоду. До ЗНМ дитини також можуть призвести особливості протікання пологів: мозкові крововиливи, гематоми, асфіксія, пологові травми. У випадку, якщо внутрішньоутробний розвиток та пологи пройшли без ускладнень, причиною виникнення ЗНМ у дитини може стати травма голови у ранньому віці [20].

Не зважаючи на різну етіологію ЗНМ, у дітей з таким мовленнєвим порушенням спостерігаються певні спільні риси:

- мовлення починає формуватися пізніше звичайного;
 - невеликий словниковий запас;
 - особливо виражені помилки в граматиці (виникають труднощі у вживанні відмінкових форм, неузгоджені слова у словосполученнях, пропущені прийменники тощо);
 - є велика кількість дефектів у вимові звуків;
 - труднощі у творенні складних речень. Ці діти говорять дуже невизначно.
- Оскільки мовлення дається їм важко, вони зазвичай лаконічні [67].

Діти із загальним недорозвитком мовлення зазвичай вимовляють перші слова у 3–4 роки, а іноді навіть у 5 років [67].

Деякі автори (О.М. Вінарська, Л.М. Єфіменкова, Л.Б.Халілова) основним недоліком мовлення дітей із ЗНМ називають дефіцитарність їх мовленнєвих можливостей, порушення власне здатності та бажань до розвитку мовлення [25].

С.Н. Шаховська стверджує, що основними симптомами дизонтогенезу при ЗНМ є стійка й тривала відсутність у дитини мовленнєвого наслідування, відтворення переважно відкритих складів. Пасивний запас слів значно більший і переводиться в актив дуже повільно. Діти не використовують наявний у них запас лінгвістичних одиниць, не вміють оперувати ними, що свідчить про несформованість мовних засобів, неможливість спонтанно здійснювати вибір мовних знаків та використовувати їх у мовленнєвій діяльності [25].

Порушення функціонування мовленнєвої діяльності у дітей проявляються у зниженій мовленнєвій активності, недостатній увазі до мовленнєвого оточення, труднощах актуалізації знайомих слів, відсутності операції відбору та узагальнення інформації, перенесення засвоєної граматичної форми на інші слова, у порушенні формування висловлювання [25; 68].

Залежно від мовленнєвих можливостей дитини Р.Є. Левіна виділила 3 рівні ЗНМ:

ЗНМ I рівня. Мовленнєві компоненти спілкування надзвичайно обмежені. Цей рівень характеризується або повною відсутністю мовлення або активний словник дітей складається з мінімальної кількості звуконаслідувань та звукових комплексів. Лепетні утворення, в залежності від ситуації, можна розцінювати як однослівні речення. Спостерігається відсутність фразування. Розуміння зверненої мови носить ситуативний характер. При сприйманні зверненої мови домінуючим виявляється лексичне значення. Для спілкування широко використовуються жести та міміка. Діти застосовують одні й ті ж звукові комплекси для позначення різних предметів, дій, ознак, пояснюючи різницю значень за допомогою інтонацій та жестів. Значення граматичних категорій не засвоюється. Звукова сторона мовлення характеризується фонетичною невизначеністю: наявні численні фонетичні помилки та труднощі

фонематичного сприйняття. Кількість спотворених звуків значно перевищує кількість правильно вимовлених звуків. Важливою особливістю цього рівня є порушення сприйняття та відтворення складової структури слова [74].

ЗНМ II рівня. Перехід до нього характеризується підвищеною мовленнєвою активністю дитини. Мовлення складається з обмеженої кількості загальноповсякденних слів. Спілкування здійснюється шляхом використання постійного, але все ще спотвореного та обмеженого запасу слів. Часто дитина вимовляє їх неправильно. Диференційовано позначаються назви предметів, дій, окремих ознак. На цьому рівні можливе використання займенників, простих прикметників в елементарних значеннях [74].

Як правило, у мовленні дитини відсутні прикметники, вона не розуміє узагальнень. За ілюстрацією діти можуть дати відповідь на запитання, пов'язані з сім'єю, знайомими подіями навколишнього життя. Мовленнєвий недорозвиток чітко проявляється в усіх компонентах. У мовленні використовуються короткі прості речення з 2-3, іноді 4 слів без узгодження. Словниковий запас значно нижчий вікової норми: виявляється незнання багатьох слів, що позначають частини тіла, тварин та їх дитинчат, одягу, меблів, професій. Відмічаються грубі помилки у використанні граматичних конструкцій:

— змішування відмінкових форм, часте використання іменників у називному відмінку, а дієслова в інфінітиві або у формі 3-ї особи однини та множини теперішнього часу («іде дорога» замість іде по дорозі);

— у використанні числа та роду дієслів, при змінюванні іменників за числом («пат банана» – п'ять бананів);

— відсутність узгодження прикметників з іменниками, числівників з іменниками («синій небо» – синє небо) [19; 74].

Фонетична сторона мовлення характеризується численними спотвореннями звуків, замінами та змішуваннями. Порушується артикуляція та вимова звуків різної складності твердих, м'яких, шиплячих, свистячих, дзвінких та глухих («пілка» - білка, «туп» - дуб). Проявляється невідповідність

між здібністю правильно вимовляти звуки в ізольованому положенні та їх використанням у спонтанному мовленні [19].

Типовими залишаються також ускладнення в засвоєнні звуко-складової структури. Часто при правильному відтворенні контуру слів порушується звуконаповненість: перестановка складів, звуків, заміна або пропуск складів («капет» - пакет, «скаканчик» - стаканчик) [24; 25].

ЗНМ III рівня характеризується досить великим словниковим запасом, наявністю розгорнутого фразового мовлення, хоча зберігаються елементи лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвитку. На даному етапі дитина користується усіма частинами мови, але віддає перевагу іменникам та дієсловам. У більшості випадків використовуються повсякденні слова, які вона часто чує навколо. У дітей немає труднощів у називанні предметів, дій, ознак, якостей, добре знайомих їм з життєвого досвіду. Вони можуть вільно складати невеличкі розповіді про свою сім'ю, про себе. Проте, глибше різностороннє вивчення мовленнєвого розвитку дозволяє з'ясувати, що усі компоненти мови: лексика, граматики, фонетика, - залишаються недорозвиненими [74].

Зазвичай, діти із ЗНМ III рівня використовують прості поширені речення, іноді вони намагаються будувати складнопідрядні та складносурядні речення, однак граматичні і фонематичні аспекти мовлення залишаються недосконалими. Спостерігаються аграматизми, такі як помилки в узгодженні числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку, недостатнє розуміння змін значення слів за допомогою префіксів, суфіксів. Виникають труднощі в розрізненні морфологічних елементів, що виражають значення числа та роду, розуміння логіко-граматичних конструкцій, що відображають причинно-наслідкові, часові та просторові відношення. Водночас спостерігається покращення стану звуковимови, відтворення слів різної складової структури. Розуміння зверненої мови значно розвивається та наближується до норми [24; 74].

Недостатній розвиток фонематичного слуху та сприймання перешкоджає формуванню готовності дітей до звукового аналізу та синтезу слів, що згодом ускладнює навчання та оволодіння грамотою без допомоги вчителя-логопеда [20].

Нині виокремлено ще й ЗНМ IV рівня, що характеризує мовленнєвий розвиток дітей. Прояви ЗНМ на цьому рівні мінімальні. Мова цих дітей розвинена досить добре. Вони без проблем формулюють власні думки. Дитина ще плутає близькі за значенням слова, переставляє в них літери і робить пропуски, скорочує і неправильно вживає відмінкові закінчення. Однак мовлення цілком розбірливе, а словника, що складається переважно з загальноповсякденних слів вистачає, щоб спілкуватися з оточуючими. Значення рідкісних слів таким дітям зазвичай невідоме. До прикладу, погано запам'ятовуються назви деяких тварин. Це стосується тих тварин, яких дитина ніколи не бачила, таких як панда або кенгуру. У цих дітей сформоване зв'язне мовлення, хоча водночас дещо розмите й нечітке. Вони дають детальні відповіді на запитання, висловлюють свої думки. Але якщо попросити дитину переказати казку, вона зосередиться на неважливих деталях і пропустить важливі моменти, а при розповіді на вільну тему добиратиме прості слова та прості речення. На відміну від дітей, які перебувають на інших рівнях ЗНМ, ці діти дуже добре володіють безліччю складних слів, що зустрічаються регулярно в побутовому мовленні. Але коли потрібно використовувати малознайомий термін, то тут починаються великі труднощі. У дітей на IV рівні ЗНМ викликає труднощі опис ознак предметів або дій. Під час таких завдань діти намагаються підібрати слова, які були б близькими за значенням, але це робить їх мовлення недостатньо точним. Такі діти легко замінюють «овальний» на «круглий». А якщо хтось *прибіг*, дитина говорить «*прийшов*».

У граматичній будові мови теж наявні певні недоліки. Наприклад, дитина може сказати: «Я тікав від багато собаків». Є труднощі в узгодженні числівників з іменниками. Непоодинокими є фрази подібні до цієї: «На столі лежать дві олівця». Діти із ЗНМ IV рівня правильно вимовляють звуки, однак

при виконанні завдань ці діти допускають незначні помилки. Ці помилки не можна назвати грубими, проте вони показують, що дитина відчуває труднощі у розрізненні деяких звуків. У вимові бракує чіткості, іноді, спостерігаються труднощі з дикцією, мовлення невиразне, тому потрібно попрацювати над артикуляцією [19; 20; 74].

1.2. Особливості розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ.

Аналіз літературних джерел (Ю.В. Рібцун, Є.Ф. Соботович) і практики виховання та навчання дітей з порушеннями мовлення свідчить про порушення у дітей із ЗНМ зорового і фонематичного сприймання, слухової та зорової уваги, вербальної пам'яті, словесно-логічного й абстрактного мислення, емоційно-вольової сфери, що в цілому негативно впливає на їхній загальний та мовленнєвий розвиток [25; 57].

Н.М. Уманська, Л.Р. Давидович вказують на первинну збереженість інтелекту дітей із ЗНМ, але дослідники Л.С. Андрусишина, О.М. Мастюкова, Ю.В. Рібцун, Є.Ф. Соботович, В.В. Тарасун, В.В. Тищенко вказують на різний рівень сформованості у дітей із недорозвитком мовлення психічних функцій в цілому та інтелектуального розвитку зокрема. У більшості дітей із ЗНМ переважає наочно-дійове мислення, яке потребує постійних дій із предметами [57; 64].

Розуміння мовлення та безпосередньо мовленнєве спілкування розвивається поступово. Розвиток активного зв'язного мовлення тісно пов'язаний із розумовим розвитком дітей. Зв'язне мовлення розвивається разом з мисленням, сприйманням, спостережливістю. Адже, щоб зв'язно розповісти про що-небудь, слід чітко уявляти собі об'єкт розповіді (предмет, подію), вміти аналізувати, відбирати основне, розуміти причинно-наслідкові, часові та інші відношення між предметами та подіями [69].

При ЗНМ формування граматичної будови мовлення відбувається з більш значними труднощами, ніж оволодіння активним і пасивним словником. Це

зумовлено тим, що граматичні значення завжди абстрактніші, ніж лексичні, а граматична будова мови організована на основі значної кількості мовних правил. Як граматична форма словозміни, словотворення, так і різні типи речень з'являються у мовленні дитини із ЗНМ відповідно до послідовності появи вищезазначених категорій у нормальному онтогенезі. Своєрідність оволодіння граматичною будовою мови дітьми із ЗНМ проявляється у повільнішому темпі засвоєння, в дисгармонії розвитку морфологічної, синтаксичної мовних систем, у спотворенні загальної картини мовленнєвого розвитку [25, с.4-5].

Збагачення лексичного запасу відбувається в процесі активного пізнання дитиною навколишнього світу. Формування лексичної компетентності передбачає збагачення словника дітей образними виразами, взятими з художніх текстів - приказками, фразеологічними зворотами, метафорами, епітетами, порівняннями. Метафоричність та експресивність, притаманні фразеологізмам, приказкам, прислів'ям, роблять мову не лише яскравішою, живішою, а й виховують любов до краси рідної мови, сприяють формуванню громадянських почуттів [24].

Під час організації формувального навчання варто звертати увагу на виховання вміння порівнювати предмети як на базове вміння для подальшого навчання образного, метафоричного порівняння предметів та явищ. У педагогіці порівнянню приділяли увагу вчені: Л.В. Артемова, С.М. Бондаренко. Світ пізнається через порівняння, яке є основою будь-якого розуміння і мислення. Порівняння допомагає встановлювати відношення та зв'язки між предметами та явищами, співвідносити між собою різноманітні поняття [10, с.179].

Фразове мовлення є складною формою мовленнєвої діяльності. Від нього залежить і повнота пізнання навколишнього світу, і успішність навчання в школі, і розвиток особистості в цілому. Відносно дітей із ЗНМ ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки формування фразового мовлення у таких дітей здійснюється уповільненими темпами. Перехід до самостійного

зв'язного висловлювання для цих дітей є дуже складним процесом, тож часто залишається недостатньо сформованим протягом усього періоду навчання у початковій школі. У процесі формування фразового мовлення учні із загальним недорозвитком мовлення потребують постійної стимуляції з боку дорослих, допомоги на постійній основі, яка виявляється у формі підказок або допоміжних запитань [1; 4; 5].

Науковці зазначають, що зв'язне мовлення дітей із ЗНМ недосконале за своєю структурно-семантичною організацією, у них виявляються значні труднощі в програмуванні висловлювання, синтезуванні окремих елементів у єдине структурне ціле і відборі матеріалу з тією чи іншою метою. У дітей із ЗНМ також відмічається порушення формування синтаксичної структури речення. Найчастіше воно виражається в елізіях членів речення (переважно дієслів), у незвичному порядку слів, що проявляється навіть у повторенні речень: „Квітоська поїя” – Квіточка полита Марійкою; „Ова тайцік” – Вова ліпив зайчика). Чи не найважчими для дітей із ЗНМ є речення ускладненої синтаксичної структури. Спонтанний розвиток мовлення дітей із ЗНМ протікає уповільнено й своєрідно, внаслідок чого різні ланки мовленнєвої системи тривалий час залишаються несформованими. Недорозвиток першої сигнальної системи – мовлення – призводить до порушення другої сигнальної системи – психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, сприймання та уявлень [25, с.5].

Для більшості дітей із ЗНМ важко зрозуміти зміст тексту через наявність великої кількості образних висловів, отже, дійсна ефективність використання літературних творів значно нижча за потенційну [24].

Ефективним засобом розвитку мовлення дитини може бути звуконаслідування. Це вимагає від дорослих постійного супроводу мовлення дитини під час різних видів діяльності. Метою навчання дітей із ЗНМ є усунення або компенсація дефекту і вторинних проявів, викликаних недорозвиненням. Вирішення цієї складної проблеми можливе при комплексній організації системи виховання і навчання, яка передбачає послідовне

цілеспрямоване подолання порушень мовленнєвого розвитку та нормалізацію особливостей психічного розвитку дітей [4; 10].

Таким чином, основними напрямками подолання ЗНМ є:

- налаштування правильного мовленнєвого дихання,
- встановлення правильної вимови звуків,
- розвиток фонематичного сприйняття,
- розширення словникового запасу дитини,
- попередження правильної граматичної будови мови,
- профілактика або корекція письма та читання [10].

Спрямованість логопедичної роботи прямо пов'язана з рівнем ЗНМ, адже при різних рівнях мовленнєвого порушення дитина потребує різного корекційного впливу:

- При ЗНМ I рівня вчителю-логопеду варто працювати над розвитком розуміння мовлення, формуванням навичок наслідування, розвитком зорової та слухової уваги й пам'яті;
- При ЗНМ II рівня корекційну роботу необхідно спрямувати на розвиток звуковимови, складової структури, просодики (темпу, ритму, інтонації), граматичної будови, розширення словникового запасу та розвиток фразового мовлення;
- При ЗНМ III рівня завдання вчителя-логопеда полягає у роботі над засвоєнням дитиною лексичних та граматичних засобів мовлення, вдосконаленням зв'язного мовлення, формуванням правильної звуковимови та підготовкою до навчання грамоти;
- При ЗНМ IV рівня слід приділити увагу збагаченню пасивного та активного словника дитини зокрема синонімами, працювати над покращенням артикуляції та дикції, формувати навички узгодження слів, збагачувати мовлення прислів'ями, формувати уміння визначати головну думку, розвивати навички усного описового мовлення [42].

Для того, щоб виявити проблеми із засвоєнням лексичних засобів, можна запропонувати дітям пояснити прислів'я з переносним змістом. Найчастіше

такі діти не можуть ні зрозуміти, ні застосувати в житті суть цих прислів'їв [42; 67].

Як зазначає В. Тищенко «Організація корекційної роботи з дітьми із ЗНМ передбачає формування вмінь планувати власне висловлювання та визначати його зміст, самостійно орієнтуватися в умовах зміни мовної ситуації. У таких дітей монологічне мовлення не може бути сформовано спонтанно, розвиток монологічного мовлення потребує систематичної та поетапної корекційної роботи» [64, с. 397].

На думку О. Копилової: «Щоб полегшити, прискорити та зробити процес формування монологічного мовлення більш легким та привабливим для дитини, необхідно використовувати різноманітні творчі прийоми». Одним із таких прийомів є мнемотехніка [33, с.12].

1.3. Походження, сутність та особливості роботи з мнемотехнікою.

Про мистецтво поліпшення пам'яті під назвою «мнемоніка» або «мнемотехніка» стало відомо завдяки працям Піфагора Самоського з 6 ст. до н.е. Ці назви походять від грецького «mnemonikon» - «мистецтво запам'ятовування». Давньогрецькі й давньоримські філософи вражали сучасників блискучою пам'яттю, володіючи мнемотехнічними секретами. Тож, мнемотехніка – це система прийомів і методів, які допомагають розвивати пам'ять і в результаті вивчати та запам'ятовувати великий обсяг інформації [41; 71].

Сучасний енциклопедичний словник дає наступні визначення мнемоніки та мнемотехніки:

- Мнемоніка - мистецтво запам'ятовування, сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій.

- Мнемотехніка - це система методів і прийомів, що забезпечують ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації [32].

Мнемотехніка використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації [32; 40].

У мовленні дітей молодшого шкільного віку спостерігається багато проблем:

- порушення звуковимови,
- бідний словниковий запас,
- недостатньо сформована діалогічна мова,
- неузгодженість слів у реченні,
- труднощі у складанні розповіді,
- труднощі з переказом текстів та вивченням віршів.

Перед учителями постає завдання допомогти дітям долати ці труднощі, аби в подальшому вони успішно оволоділи мовленнєвими навичками. Особливість цього завдання полягає в тому, щоб зробити процес навчання легким і цікавим [32].

Мнемотехніка допомагає спростити для дітей процес безпосередньо-освітньої діяльності. Діти навчаються в цікавій ігровій формі, без розумових і емоційних перевантажень [32; 34].

Пересічній людині важко запам'ятовувати абстрактні поняття, цифри та не пов'язані між собою факти. Людський мозок влаштований так, що йому набагато легше засвоїти і відтворити образи, асоціативні зв'язки, емоції та спогади, які викликає той чи інший предмет. Щоб запам'ятати суху теорію чи ряд фактів, з ними слід пов'язати певні асоціації. Цей процес дещо нагадує кодування, а саме, кожен факт чи цифра у нашій уяві отримує свій образ-символ. Коли необхідно пригадати певну інформацію, спочатку спадають на думку створені асоціації, а лише потім – абстрактні поняття, які за ними стоять. Таке собі декодування. Наш мозок здатний робити це без жодних труднощів. Тож мнемотехніка не має нічого спільного з механічним запам'ятовуванням [40].

Ця техніка однаково ефективна для дітей і дорослих. Особливо корисною вона є для здобувачів початкової освіти, оскільки:

- розвиває роботу обох півкуль головного мозку;
- покращує уважність, швидкість реакції на події, логічне та образне мислення, пам'ять;
- сприяє розширенню словникового запасу і формуванню вміння послідовно висловлювати думки;
- забезпечує різностороннє і гармонійне сприйняття дитиною навколишнього світу;
- збагачує інтелектуальний потенціал корисним досвідом і навичками [40].

Актуальність мнемотехніки для дітей молодшого шкільного віку зумовлена тим, що в цьому віці у дітей переважає словесно-логічна пам'ять. Мнемотехніка допомагає розвивати: зорову і слухову пам'ять, зорову і слухову увагу, уяву, сприйняття, кругозір, всі сторони мовлення [32].

К. Ушинський казав: «Навчайте дитину якимось невідомим їй п'яти словам – і вона буде довго та марно мучитись, та пов'яжіть двадцять таких слів з картинками, і дитина їх засвоїть вмить» [14].

Починаючи роботу за технологією мнемотехніка, потрібно ставити перед собою наступні завдання:

- сприяти розвитку основних психічних процесів: пам'яті, уваги, сприйняття, мислення;
- сприяти вмінню дітей перетворювати абстрактні символи в образи і навпаки образи в абстрактні символи (перекодування і кодування інформації);
- сприяти розвитку вміння працювати за зразком, за правилами, слухати дорослого і виконувати його інструкції;
- сприяти розвитку зв'язного мовлення, розширенню і збагаченню словникового запасу дітей;
- сприяти формуванню цілісного сприйняття навколишнього світу;

- сприяти розвитку інтересу, мотивації до вивчення нового, невідомого в навколишньому світі, брати активну участь в освітньому процесі;
- сприяти розвитку творчих здібностей дітей, вмінню самим складати схеми і відтворювати їх;
- сприяти розвитку дрібної моторики рук;
- сприяти формуванню навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності, ініціативності, відповідальності;
- сприяти розвитку вміння вирішувати інтелектуальні завдання;
- створити умови які сприяють взаємодії і співпраці з батьками дітей [32].

«Мнемотехніка належить до здоров'язбережувальної технології, що забезпечує оптимізацію розумової діяльності в умовах сучасної освіти. Основними мнемічними процесами є: збереження, відтворення і впізнавання» [34, с.13].

Мнемотехніка будується за принципом від простого до складного. Її можна розділити на три етапи:

I етап: Починати роботу з дітьми будь-якого віку необхідно зі знайомства з символами. На початковому етапі вчитель пропонує і пояснює дітям значення символів. Варто добирати чіткі зрозумілі картинки, поступово замінюючи їх схематичними, контурними зображеннями предметів. Коли діти навчаться добре мислити образно, можна буде пропонувати їм роботу над символами. Наприклад: як намалювати слово «сильний»? Діти пропонують різні варіанти символічних зображень, і потім можна разом вибрати найбільш вдалий варіант, який підходить до даного слова. Цей етап роботи називають - робота з мнемоквадратами - це окрема картка з зображенням предмета, дії або іншого символу [32].

На цьому етапі роботи можна проводити з дітьми ігри:

- «Підкажи слівце»: дитина отримує картку з зображенням предмета, її завдання - дібрати якомога більше прикметників, які характеризують зображений предмет.

- «Знайди пару»; Предмет і форма, Предмет і колір, Предмет і розмір, предмет і якість (*Додаток Д*)
- «Скажи по-іншому» (синоніми) (*Додаток Д*);
- «Скажи навпаки» (антоніми).

II етап: На цьому етапі потрібно навчити дітей «читати» прості схеми з 2-4 символів [32].

Наприклад: при описі предметів дітям пропонуються символи для позначення кольору, форми, величини, дії з предметом. Цей прийом добре використовувати для роботи з загадкою. На цьому ж етапі вчимо дітей «читати» прості речення з 2-3 слів без прийменників і сполучників [32].

Цей етап роботи називають - робота з мнемодоріжками - дивлячись на малюнки-схеми дитина легко відтворює текстову інформацію [32].

III етап: На цьому етапі починається робота з мнемотаблицями, які можуть складатися з 6, 8, 12 квадратів [32].

Мнемотаблиця - це схема яка складається з декількох квадратів, в яку закладена відповідна інформація [32].

Використання мнемотаблиць допомагає дітям ефективно сприймати і відтворювати отриману інформацію, значно скорочує час навчання і значно полегшує дітям пошук і запам'ятовування слів, речень і текстів. Мнемотаблиці: є дидактичним матеріалом. Вони можуть мати широке коло використання, практично в будь-якій освітній галузі, в будь-якому виді діяльності [32].

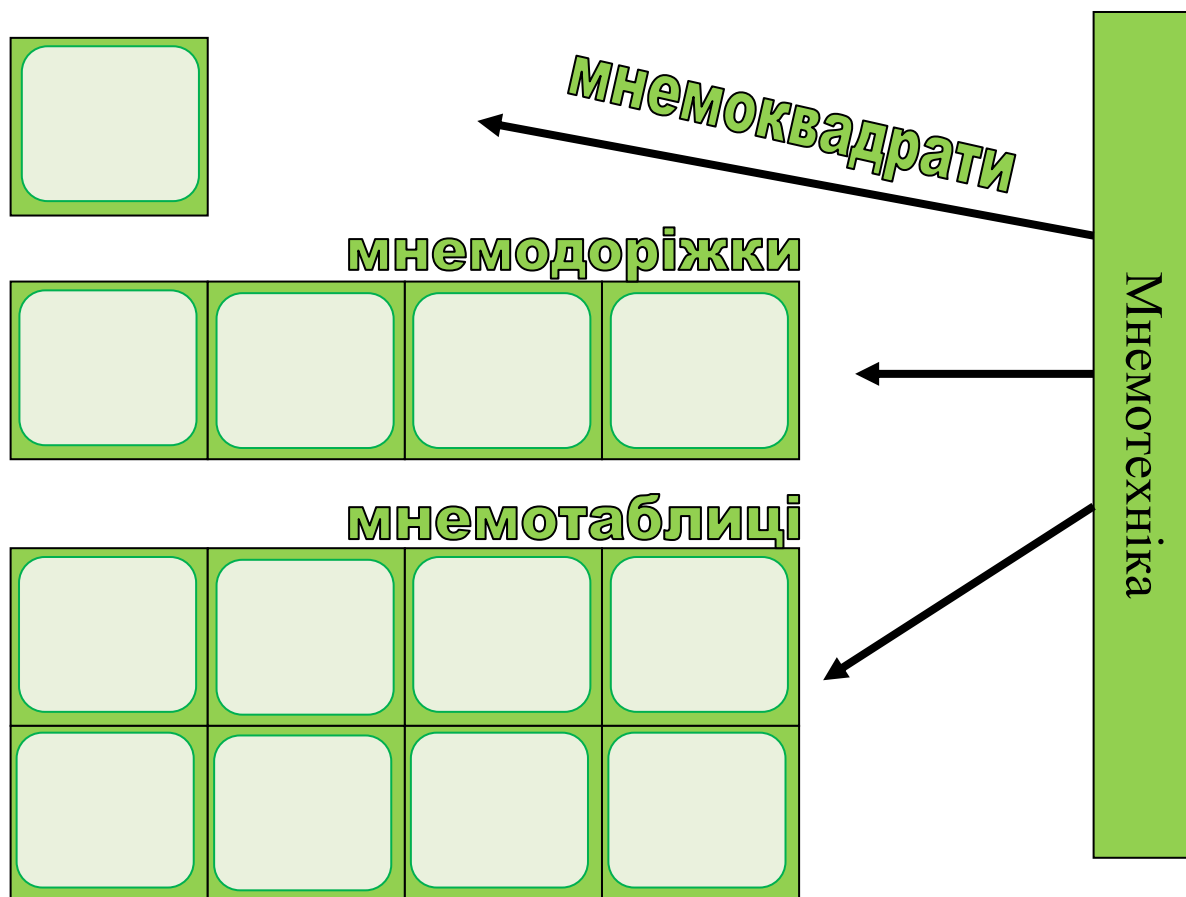

Рис.1.3. Шлях впровадження мнемотехніки

Мнемотаблиці можна використовувати:

- з метою ознайомлення дітей з навколишнім світом;
- під час вивчення віршів;
- при переказах художніх творів;
- для навчання складати оповідання;
- формуючи вміння відгадувати і загадувати загадки;
- для збагачення словникового запасу;
- при вивченні складу числа;
- з метою виховання культурно-гігієнічних навичок;
- виховуючи навички самообслуговування;
- ознайомлюючи з основами безпеки життєдіяльності [30; 32; 39].

Для того, аби мнемотаблиця була якісною та виконувала свою функцію, вона повинна відповідати ряду вимог:

- чітко відображати основні властивості та поняття, які повинні бути засвоєні з її допомогою;

- бути простою для сприйняття і доступною для відтворення і дій з нею;
- відповідати рівню розвитку дітей.

При роботі з мнемотехнікою необхідно дотримуватися певних вимог. На початку використовуючи цю техніку дітям необхідно давати кольорові мнемотаблиці, у них в пам'яті залишатимуться окремі образи: ялинка - зелена, ягідка - червона. Пізніше варто ускладнювати або замінювати зображення - зобразити персонажа в графічному вигляді. Наприклад: лисиця - складається з помаранчевих геометричних фігур (трикутника і кола, ведмідь - велике коричневе коло і т. д.). Згодом схеми бажано малювати в одному кольорі, щоб не залучати увагу на яскравість символічних зображень [32; 71].

Мнемотаблиці бувають двох видів:

- навчальні - містять пізнавальний матеріал;
- розвиваючі - містять інформацію, що дозволяє розвивати певні навички та вміння.

Робота з мнемотаблицею відбувається в кілька етапів.

Етап 1: Вчитель показує дітям мнемотаблицю і послідовно пояснює, що на ній зображено: літери, цифри, геометричні фігури, абстрактні символи. Інформація групується (раціотехніка).

Етап 2: Перекодування інформації. Перетворення з абстрактних символів в образи (мнемоейдотехніка).

Етап 3: Складання сюжету. Відпрацювання одного з методів запам'ятовування.

Етап 4: Визначення логічних зв'язків. Мнемотаблицю треба скласти таким чином, щоб можна було встановити якомога більше логічних зв'язків. Розбір таблиці відбувається 1-2 хвилини.

Етап 5: Дітям дається 10-15 секунд для запам'ятовування (фактор уваги). Потім мнемотаблиця забирається і діти відтворюють все графічно по пам'яті [32].

Використання мнемотехніки відкриває величезні можливості для творчості в освітній діяльності та в спільній діяльності дорослого і дитини, дає можливість дітям засвоювати складний матеріал легко і швидко [32; 41].

Заняття з використанням мнемотехніки завжди проходять цікаво не тільки для дітей, а й для педагога [32].

Висновки до розділу 1.

Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно важливим етапом у їх житті та формуванні. У молодшому шкільному віці усне мовлення є базовим засобом взаємодії, в свою чергу описове мовлення сприяє розвитку вміння чітко та детально передавати власні думки. Зв'язне мовлення розвивається спільно з увагою, сприйманням, пам'яттю, мисленням. Відхилення у формуванні мовлення розглядаються як порушення психофізичного розвитку.

Одним із мовленнєвих порушень є загальний недорозвиток мовлення, що охоплює порушення різних сфер мовленнєвого розвитку: збіднений лексичний запас, порушення граматичних конструкцій, недоліки у послідовності та логічності зв'язних висловлювань, несформованість мотивації до спілкування. Усі ці складові ускладнюють, а у деяких випадках зовсім унеможливають спілкування та усну взаємодію. ЗНМ може бути зумовлене цілою низкою причин і поділяється на 4 рівні залежно від глибини порушень мовленнєвого розвитку. Проте діти з усіма рівнями ЗНМ потребують корекційного впливу з метою покращення рівня мовленнєвого розвитку, здатності повноцінно та зрозуміло висловлювати власні думки. Тож, якість пізнання навколишнього світу, успішність навчання, загальний розвиток особистості прямо залежить від рівня розвитку мовлення.

У дітей із загальним недорозвитком мовлення формування фразового мовлення відбувається сповільнено. Спрямованість логопедичної роботи прямо пов'язана з рівнем ЗНМ, адже при різних рівнях мовленнєвого порушення

дитина потребує різного корекційного впливу. Одним із сучасних, творчих методів розвитку мовлення та відтворення є мнемотехніка, зокрема використання мнемотаблиць. Використання мнемотехніки відкриває величезні можливості для творчості в освітній діяльності та в спільній діяльності дорослого і дитини, дає можливість дітям засвоювати складний матеріал легко та швидко.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УСНОГО ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТАБЛИЦЬ

2.1. Діагностика та порівняльна характеристика стану сформованості усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня та дітей молодшого шкільного віку з нормотиповим рівнем розвитку мовлення.

Дослідження стану усного мовлення, зокрема усного описового мовлення, у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення IV рівня є важливим для розуміння їх специфічних мовленнєвих навичок та потреб, добору індивідуальних шляхів корекції.

Дослідження проводилося на базі опорного ліцею с. Зимне. У дослідженні взяли участь 42 дитини віком від 6 до 9 років, які навчаються в 1–3 класах. Із них 36 дітей з нормотиповим рівнем розвитку мовлення (група № 1) та 6 дітей із ЗНМ IV рівня (група № 2).

Основна увага приділялася аналізу мовленнєвих можливостей учнів у сфері зв'язного усного описового мовлення.

Дослідження мало на меті визначити рівень сформованості усного описового мовлення у дітей із ЗНМ IV рівня та у дітей із нормотиповим рівнем розвитку мовлення, зокрема, здатності до побудови зв'язного опису об'єктів, подій та явищ; зробити порівняльний аналіз отриманих результатів.

Діагностика проводилась у формі фронтальних опитувань та індивідуальних бесід із використанням наступних методик:

- **Опис зображення** (ілюстрації з об'єктами, подіями або ситуаціями). Завдання дітей полягало у побудові зв'язної розповіді-опису предметів та подій відображених на малюнках (*Додаток А*).

Рис.2.1.1. Опис зображення. (Ілюстрації 1-4)

Зразок (Ілюстрація 1): Рудоволоса маленька дівчинка біжить кукурудзяним полем. З обох боків від неї височіють зелені кукурудзяні стебла. У руках дівчинка міцно тримає великий качан дозрілої кукурудзи.

Зразок (Ілюстрація 2): Веселий чорнявий хлопчик впевнено прямує стежкою. Він несе великий букет яскравих, жовтих соняшників. За його спиною залишився густий старий ялиновий ліс.

Зразок (Ілюстрація 3) Тепле літо. Маленька дівчинка у блакитній сукні гуляючи полем зустріла велику білу кульбабу. Вона хотіла роздмухати дивну квітку і набрала повен рот повітря. Ніжка квіточка от-от розлетиться тисячами малесеньких, білих парашутиків по широкому полю.

Зразок (Ілюстрація 4) Дівчинка несе повну корзину стиглих, запашних червоних полуничок. Вона дуже поспішає і непомітно сунички одна за одною випадають з її великого, переповненого ягодами кошика.

- **Складання розповіді за серією картинок.** Завдання передбачало побудову логічного, зв'язного, послідовного висловлювання (*Додаток Б*).

Зразок (Серія картинок 1)

А) Рудий песик повернувся із тривалої прогулянки. Цього разу він дуже забруднився. Під його лапами швидко утворилися великі брудні калюжі.

Б) Господарі одразу ж взялися приводити песика у належний вигляд. Дістали великий червоний тазик. Заповнили його теплою водою. Додали запашного мила і з пишною піною добре вимили свого улюбленця. Під час купання пес був трохи спантеличений.

В) Після купання радісний собака енергійно струсив із себе залишки води і весело помахав хвостом люблячим господарям.

Зразок (Серія картинок 2)

А) Хлопчик із довгим волоссям прийшов у перукарню і описав перукареві свої бачення щодо майбутньої зачіски. Перукар уважно вислухала, зав'язала хлопцеві зелений комірець і впевнено почала свою роботу.

Б) Перукар великими металевими ножицями впевнено та вправно зістригала густе волосся хлопця. Він здивовано дивився на роботу фахівця, але сидів тихо.

В) Коли перукар закінчила тривалу роботу, то дала хлопчику люстерко. Оглядаючи нову зачіску, хлопчик захоплено посміхався своєму відображенню у дзеркалі.

Зразок (Серія картинок 3)

А) Сьогодні у цього хлопчика буде надзвичайно смачний сніданок. Він витягнув із упаковки великий шматок свіжого запашного тостового хліба, дістав усі необхідні інгредієнти і почав робити свій ранковий бутерброд

Б) Спершу він намастив хліб горіховим маслом. Поверх наніс товстий шар фіолетового виноградного джему.

В) Щоб бутерброд був ситним та зручним у споживанні, хлопчик поклав поверх солодкої начинки ще один шматок тостового хліба. Бутерброд готовий. Це улюблений вид бутербродів на сніданок.

- **Складання детального опису об'єкта** (наприклад, опис іграшки або предмета), яке допомогло оцінити здатність до деталізації та точності висловлювання (*Додаток В*).

Зразок 1: Це іграшка - пірамідка. Виготовлена пірамідка із пластмаси. Вона складається із 6 кольорових, різних за розміром деталей. Кожна деталь пірамідки іншого кольору. Найбільше коло розташоване найнижче - в основі пірамідки. Усі кола розміщені знизу догори у порядку зменшення їх розміру. На верхівці пірамідки розміщена найменша деталь зроблена у вигляді голови ведмедика.

Зразок 2: Це велике червоне стигле соковите солодке яблуко. Його поверхня гладка і блискуча. Воно дуже до вподоби не лише людям. Зліва вгорі у яблука маленька дірочка, із неї щойно виліз великий зелений щасливий хробак.

Діагностика проводилася за такими критеріями:

1. **Словниковий запас** — оцінювався обсяг активного та пасивного словника, здатність добирати точні назви предметів, явищ та їхніх характеристик.
2. **Граматична будова мовлення** — аналізувалися помилки у вживанні відмінків, роду, числа, узгодження слів.
3. **Логічна послідовність і зв'язність мовлення** — оцінювалася здатність послідовно і логічно будувати зв'язане висловлювання.
4. **Багатство описових конструкцій** — здатність дитини використовувати різні прийоми опису, такі як порівняння, епітети, метафори.
5. **Мовленнєва мотивація** — активність дитини у спілкуванні та її інтерес до побудови описових висловлювань.

Після кожного проведення діагностичних заходів було виділено ряд характерних мовленнєвих особливостей у кожної групи учнів. *(Додаток Г)*

Результати діагностики.

Усі діти групи №1 (Діти з нормотиповим рівнем розвитку мовлення) володіють описовим мовленням на достатньому рівні. Будують логічні зв'язні висловлювання різного рівня складності.

Діти групи №2 (Діти із ЗНМ IV рівня) мають досить розвинене усне мовлення, але все ще є значні труднощі з описовим мовленням, що включає в себе вміння будувати послідовні зв'язні висловлювання, добирати точні характеристики.

За результатами обстеження було визначено низку типових характеристик усного описового мовлення обстежуваних дітей

1. Словниковий запас

Група 1. Словниковий запас на достатньому та високому рівні, діти вдало добирають назви, характеристики предметів, без труднощів описують дії та емоції. З легкістю добирають характеристики що вказують на форму, розмір та колір предметів. Переважна частина цієї групи дітей вдало добирають синоніми. Опис характеризується високою чіткістю. Діти знаходять цікаві та різноманітні способи передати особливості кожного описуваного предмета.

Рис. 2.1.2. Результати діагностики рівня розвитку лексичного запасу в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення.

Група 2. У 83% дітей із ЗНМ IV рівня обмежений словниковий запас, що проявляється у труднощах добору слів для опису предметів і явищ. У деяких випадках діти використовують не конкретні назви, а узагальнені слова «предмет», «воно», «це». Для опису характеристик об'єктів, учні також не можуть підібрати точні слова що відображають колір, форму, розмір предмета. Наприклад, замість використання точних прикметників "кругле", "жовте" діти часто вживають загальні слова "велике", "красиве". Лише 1 з 6 дітей може назвати предмети точними словами та описати їх властивості без значних

помилки. Діти часто не можуть підібрати синоніми чи знайти інші способи для передачі особливостей та опису предмета. Більшість дітей замість конкретних термінів вживають узагальнені слова, що зменшує якість опису та роблять його нечітким.

Рис. 2.1.3. Результати діагностики рівня розвитку лексичного запасу в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня.

2. Граматична будова мовлення

Група 1: У більшості учнів граматична будова мовлення сформована на достатньому рівні. Діти припускаються незначних помилок в уживанні відмінкових закінчень. Узгодження слів у роді, числі та відмінку у більшості учнів відбувається без порушень. Діти мають достатній рівень опанування граматичних конструкцій. Учні користуються не лише простими короткими фразами, але й урізноманітнюють власне мовлення складними конструкціями. У цих дітей наявна зв'язність висловлювання. Вони з легкістю доносять бажану думку до співрозмовника.

Група 2: Граматична структура мовлення недостатньо сформована у 5 з 6 обстежених дітей. Діти допускають численні помилки у вживанні відмінкових закінчень, порушено узгодження слів у роді, числі та відмінку. Найбільше

труднощів виникає при використанні прикметників і дієслівних форм. Наприклад, замість правильної форми «велике дерево» діти можуть вживати «велика дерево» або «великий дерево», замість фрази «червона квітка на картинці» діти могли сказати «червоний квітка». Це свідчить про недостатній рівень опанування граматичних конструкцій. Багато дітей уникали складних речень, обмежуючись простими короткими фразами. Помилки у відмінках і узгоджені слів, ускладнюють розуміння і порушують зв'язність висловлювання.

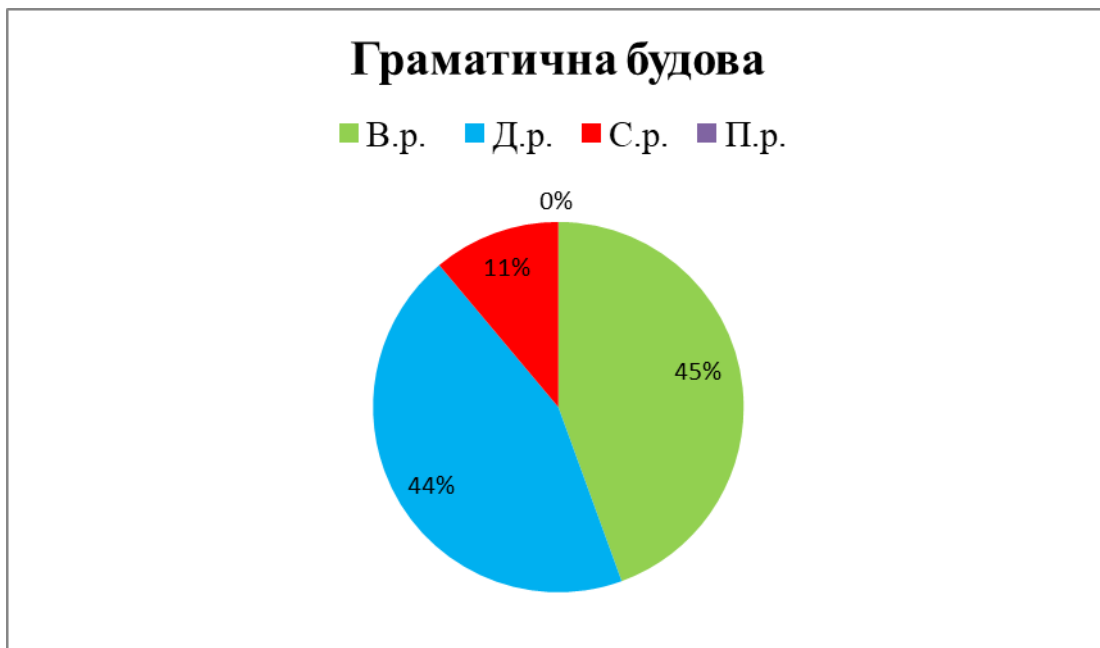

Рис. 2.1.4. Результати діагностики рівня розвитку граматичної будови в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення.

Рис. 2.1.5. Результати діагностики рівня розвитку граматичної будови в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня.

3. Логічна послідовність і зв'язність висловлювання

Група 1: У дітей помітно проявляється активність мовленнєвої діяльності, високий та достатній рівень зв'язності висловлювань. Фрагментарні висловлювання зустрічаються зрідка. Речення переважно узгоджені між собою за змістом, наявна логічна структура опису, увага зосереджена на важливих деталях. Під час опису предметів діти переважно надають характеристики щодо кольору, розміру, форми предмета дотримуючи логічної послідовності. Під час опису серії картинок діти дотримуються логічної послідовності і передають основний зміст подій. У структурі висловлювання прослідковується впорядкованість початок, основна частина та закінчення.

Рис. 2.1.6. Результати діагностики рівня розвитку логічної послідовності та зв'язності висловлювання в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення.

Група 2: У всіх дітей відзначено низький рівень зв'язності та активності висловлювань. Часто спостерігалися фрагментарні висловлювання, окремі речення не узгоджені між собою за змістом, порушено логічну структуру опису, пропущені важливі деталі, не виділено основних характеристик об'єктів або явищ. Наприклад, при описі предмета діти можуть спочатку сказати про форму, потім перейти до кольору, а потім згадати інші деталі без логічної комбінації. У дітей спостерігається недостатня сформованість навичок організації описового мовлення. При описі серії картинок діти можуть розповісти про події у випадковому порядку, не дотримуючись логічної послідовності. 5 із 6 дітей не дотримувалися структури «початок — основна частина — висновок», а їхнє висловлювання мало випадковий характер. Через це опис виглядає фрагментарним, мало інформативним і важко сприймається слухачами.

Рис. 2.1.7. Результати діагностики рівня розвитку логічної послідовності та зв'язності висловлювання в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня.

4. Наповненість описових конструкцій

Група 1: Діти вдало добирають порівняння, деякі учні вміло оперують образними засобами опису. У мовленні наявні описові конструкції. Наприклад, для опису дерева діти можуть застосовувати словами «розлоге дерево» «могутнє дерево», «плодове дерево». За вказівкою надати детальний опис, діти переважно самостійно добирають необхідні характеристики. Першочергово учні використовують загальні характеристики об'єктів, але на дрібні деталі теж зважають і характеризують їх. Наприклад, описуючи іграшки, діти називають форму, розміри, матеріали виготовлення, кольори, третина дітей зосереджує увагу також на застосуванні предмета, дають власну оцінку якості та практичності. У мовленні дітей присутні порівняння, зустрічаються метафори, що дозволяє більш повно уявити описуваний об'єкт.

Рис. 2.1.8. Результати діагностики рівня розвитку наповненості описових конструкцій в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення

Група 2: Лише одна із 6 дітей використовує у мовленні порівняння та інші образні засоби опису. Інші діти демонструють збіднене мовлення, в якому переважають прості слова та речення. Описові конструкції, як правило, відсутні, що знижує якість висловлювання і його емоційно-образну складову. Наприклад, для опису дерева діти зазвичай обмежуються загальними словами «високе дерево», не використовуючи такі засоби, як порівняння чи епітети. 4 із 6 дітей не могли самостійно деталізувати опис без додаткових питань від вчителя-логопеда. Зазвичай вони обмежувалися загальними характеристиками об'єкта, уникаючи згадування дрібних деталей. Наприклад, описуючи іграшку, дитина могла сказати лише «велику собаку», без уточнення кольору, матеріалу, деталей зовнішнього вигляду. Відсутність порівнянь, метафор, образних зворотів спрощує і збіднює мовлення, не дозволяючи передати повноту сприйняття об'єкта або явища.

Рис. 2.1.9. Результати діагностики рівня розвитку наповненості описових конструкцій в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня.

5. Мовленнєва мотивація

Група 1 : У 75% дітей спостерігається висока мовленнєва активність, бажання спілкуватися без додаткової мотивації. Діти виявляють зацікавленість у виконанні завдань описового характеру, активно виявляють бажання відповідати на поставлені запитання. Третина учнів потребують нагадування щодо формування розгорнутих відповідей. Вони з легкістю виражають власні думки що зміцнює самооцінку та робить спілкування простим і зрозумілим. 32 дитини з 36 активно беруть участь у запропонованих завданнях, демонструючи інтерес до описового процесу.

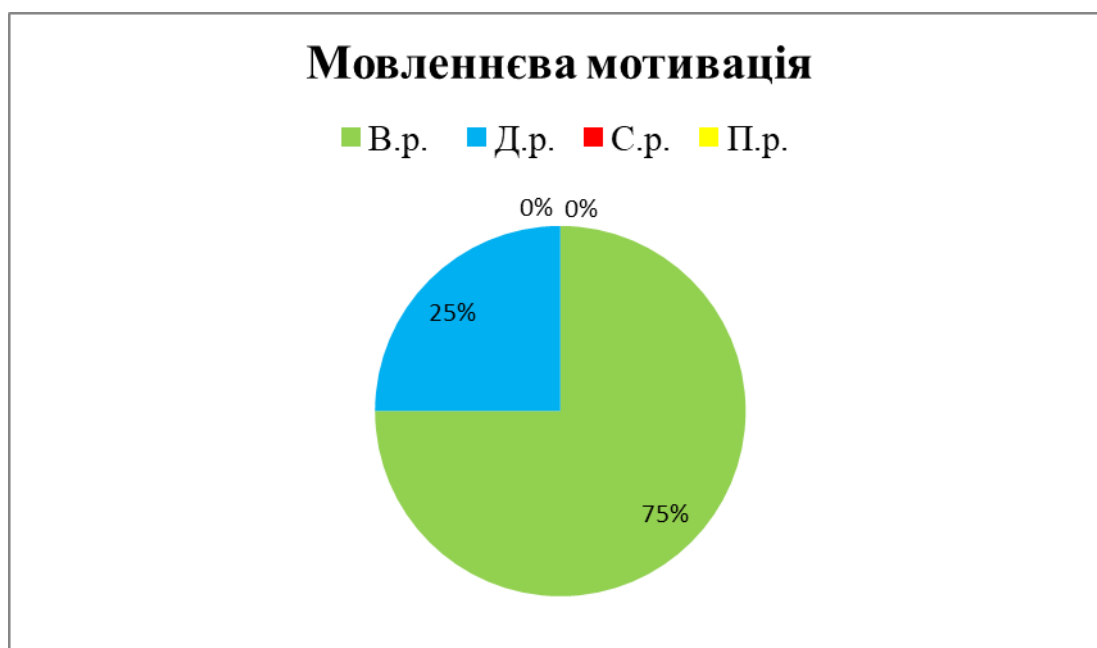

Рис. 2.1.10. Результати діагностики рівня розвитку мовленнєвої мотивації в учнів 1-3 класів з нормо типовим рівнем розвитку.

Група 2 : У 67% тобто 4 з 6 дітей низька мовленнєва активність, знижений інтерес до спілкування та недостатня мотивація до виконання описових завдань. Вони виявляють пасивність у спілкуванні, уникають ситуацій, коли потрібно давати опис або відповідати на питання, що потребують розгорнутих відповідей. Такі діти часто потребують додаткової стимуляції з боку дорослих для того, щоб почати або продовжити опис. Вони відчують труднощі у вираженні власних думок, що негативно відображається на їхній самооцінці та спілкуванні з однолітками й дорослими. Лише 2 з 6 дітей активно беруть участь у запропонованих завданнях, демонструючи інтерес до описового процесу.

Рис. 2.1.11. Результати діагностики рівня розвитку мовленнєвої мотивації в учнів 1-3 класів з нормо типовим рівнем розвитку.

На основі результатів констатувального етапу дослідження для вивчення особливостей усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку було проведено порівняльний аналіз результатів опитування 6 учнів із загальним недорозвитком мовлення IV рівня та 36 учнів із нормотиповим мовленнєвим розвитком у 1–3 класах.

1. Лексичний запас

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Ці діти володіли широким лексичним запасом, використовували різноманітні слова для опису об'єктів та явищ, підбирали синоніми та більш точні вирази.
- **Діти із ЗНМ IV рівня:** Спостерігалася обмеженість у виборі слів, переважання простих, загальних виразів. Часто використовували одні й ті ж слова, що ускладнювало розуміння.

2. Граматична правильність

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** У мовленні цих дітей граматичні конструкції були здебільшого правильними, вони могли

будувати складні речення та використовували різноманітні граматичні форми.

- **Діти із ЗНМ ІV рівня:** Граматичні конструкції мали помітні порушення. Спостерігалися часті помилки у відмінюванні слів, узгодженні частин речення, що негативно впливало на розуміння висловлювання.

3. Зв'язність і послідовність висловлювання

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Вони могли будувати зв'язкові та послідовні описи, в яких була чітка структура: початок, основна частина та висновок. Їхні висловлювання були логічно вибудованими.
- **Діти із ЗНМ ІV рівня:** Зв'язність і послідовність висловлювань були порушені, діти часто плутали порядок подій, пропускали ключові деталі, що робило їхні описи незрозумілими.

4. Деталізація опису

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Діти добре володіли здатністю деталізувати описи, включали яскраві деталі, що робило їхні розповіді більш живими та інформативними.
- **Діти із ЗНМ ІV рівня:** Деталізація опису була недостатньою. Більшість дітей описували лише загальні риси об'єкта чи події, уникаючи деталей, що звужувало розуміння з боку слухача.

5. Рівень мовленнєвої мотивації

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Учні виявляли інтерес до виконання описових завдань, проявляли ініціативу та намагалися продемонструвати свої мовленнєві здібності.
- **Діти із ЗНМ ІV рівня:** Більшість дітей з мовленнєвими порушеннями не виявляли достатньої мотивації, спостерігались випадки пасивності та невпевненості у своїх можливостях, що відображалося на якості висловлювань.

Цей порівняльний аналіз допомагає визначити специфічні мовленнєві особливості кожної групи та окреслити напрямки для подальшої корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві труднощі.

Результати діагностики свідчать, що діти з нормотиповим рівнем розвитку мовлення мають кращий рівень сформованості усного описового мовлення, порівняно з дітьми із ЗНМ IV рівня. Вони демонструють краще сформовані лексичні та граматичні навички, здатність будувати логічно зв'язкові та наступні висловлювання з детальними характеристиками об'єктів та явищ.

У той час діти із ЗНМ IV рівня виявляють обмежений словниковий запас, чисельні граматичні помилки. Діти молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня можуть висловлювати свої думки, але мають порушення в розвитку усного описового мовлення. Ці порушення охоплюють лексичні, граматичні, структурні та мотиваційні аспекти мовлення. Недостатній словниковий запас, наявність граматичних помилок, порушення логічності та послідовності спричиняють труднощі у сприйнятті висловлювання і вимагають спеціальної корекційної роботи. Корекційна програма для таких дітей має включати роботу над розширенням словникового запасу, розвитком граматичних навичок, формуванням логічно послідовних висловлювань та активізацією мовленнєвої мотивації. Лише комплексний підхід дозволяє підвищити рівень розвитку мовлення у дітей із ЗНМ IV рівня.

2.2. Ефективність застосування мнемодіаграм для розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з ЗНМ IV рівня.

З метою розвитку та покращення рівня усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку впроваджувалося використання мнемодіаграм. Впровадження мнемодіаграм відбувалося поступово.

Спочатку учням було запропоновано ознайомитися із символами, (мнемодіаграмами) що позначають предмети, дії, ознаки, та значенням цих символів (*Додаток Е*).

Робота з представленими зображеннями допомогла дітям поєднати слово з його візуальним образом. Усвідомити точне значення окремих слів. Сприяла збагаченню активного словникового запасу.

На другому етапі дітям пропонувалося читати прості речення на основі символів (мнемодоріжки), складені із раніше використовуваних символів, а також самостійно утворювати речення шляхом поєднання декількох символів. Пропонувалося поширювати речення шляхом додавання прикметників до кожного із іменників у реченні (*Додаток Є*).

Зразок 1: Жабка на лататті. Жабка сидить на лататті. Три жабки сидять на лататті.

Зразок 2: Хлопчик несе квітку. Хлопчик несе жовту квітку. Радісний хлопчик несе жовту квітку.

Зразок 3: Дві мишки у човні. Дві мишки пливуть у човні. Дві мишки пливуть у дерев'яному човні.

Такий спосіб використання мнемотехніки сприяв відпрацюванню навички узгоджувати слова, формувати словосполучення та зв'язні висловлювання. Діти вчилися у цікавий спосіб добирати до іменників різноманітні відповідні характеристики, які б максимально описували представлений предмет.

Завершальною була третя частина формувального етапу дослідження. Це безпосереднє застосування мнемотаблиць. Мнемотаблицею може бути як поєднання декількох мнемодоріжок, так і більш інформаційно наповнені та послідовно розміщені квадрати, кожен з яких вміщає в собі інформацію про слово, словосполучення або і ціле речення. Такий метод допомагав дітям відтворювати тексти та самостійно створювати послідовне зв'язне, логічне висловлювання. Робота з мнемотаблицями сприяла підвищенню мотивації учнів до роботи з описовими завданнями, оскільки опис базувався на візуалізації.

Впродовж двох місяців тривало застосування мнемотехніки зокрема і мнемотаблиць у роботі з учнями ЗНМ IV рівня під час корекційних занять та із учнями з нормотиповим рівнем мовленнєвого розвитку під час уроків розвитку

зв'язного мовлення. Діти працювали з уже готовими мнемотаблицями, а також вчилися самостійно складати мнемотаблиці до запропонованого тексту, віршів чи ілюстрації. Одну із створених дітьми мнемотаблиць до вірша Л.Українки «На зеленому горбочку» оформлено та представлено у додатках. *(Додаток)*

Застосування мнемотаблиць сприяло полегшенню структурування висловлювань. Мнемотаблиці відображали чітку структуру для формування описів. Вони допомагали розподіляти інформацію за категоріями описів (колір, форма, властивості, функції). Це значно полегшувало складання зв'язного тексту.

Наприклад: при описі яблука, користуючись таблицею з позиціями, учень називав форму (яблуко кругле), колір (яблуко червоне), смак (яблуко солодке), застосування (яблуко можна їсти, робити з нього сік).

Робота з мнемотаблицями стимулювала мислення, увагу, пам'ять, уяву. Діти, які створили опис з допомогою мнемотаблиці, могли повторно відтворити цей же текст без візуальної підказки, адже візуалізація уже відбулась в уяві дитини. Завдяки асоціативному способу подачі інформації діти не лише запам'ятовували запропоновані образи, але й вчилися самостійно добирати символи до запропонованих слів.

Наприклад, у мнемотаблиці для опису осені можна представити зображення пожовклого листя, голих стовбурів дерев, парасольки, дощу, пальта та резинових чобітків. Це викликає асоціації з похолоданням, частими дощами, падолистом, розвагами з листям.

Мнемотаблиці відіграли важливу роль у формуванні зв'язного висловлення. Діти вчилися вибудовувати логічну послідовність опису, що зменшило труднощі з початком та завершенням висловлювання, дотриманням структури опису (початок, основна частина, закінчення).

Мнемотаблиці допомогли об'єднати зір, слух та моторику. До прикладу дитина, дивлячись на ілюстрацію квітки, чуючи пояснення педагога самостійно описувала його, що посилювало ефективність навчання.

Використання цікавих, яскравих таблиць сприяло підвищенню мотивації до навчання, зацікавленості у виконанні завдань описового характеру і допомагало деталізувати власні описові висловлювання.

Робота з мнемотаблицями знизила рівень страху до помилок. Більшість дітей мали наочну підказку, яка сприяла формулюванню більш впевнених висловлювань.

Експериментальне дослідження свідчить, що у дітей, які працюють із мнемотаблицями, збільшується кількість уживаних описових слів, підвищується зв'язність та логічність висловлювань, зменшується кількість помилок у структуруванні розповіді.

Мнемотаблиці допомогли зробити процес навчання цікавим та зрозумілим, сприяючи розвитку усного описового мовлення у дітей. Вони забезпечували наочність, структурованість, логічність, а також мотивували учнів до активної мовленнєвої діяльності.

Після завершення формувального етапу було проведено останній етап дослідження – контрольний.

Дітям було запропоновано вдруге виконати ті ж завдання, які вони виконували під час констатувального етапу дослідження і на основі отриманих результатів було зроблено наступні висновки.

За результатами контрольного етапу дослідження було отримано наступні результати дослідження усного описового мовлення обстежуваних дітей

1. Словниковий запас

Група 1. Після використання мнемотаблиць спостерігається збільшення активного словникового запасу. 50% учнів застосовують широкий набір слів, використовують синоніми, без труднощів добирають назви, вказують на розмір, форму, колір предметів, характеризують дії та емоції. Учні цікаво та різносторонньо з описують запропоновані об'єкти.

Група 2. У дітей із ЗНМ IV рівня словниковий запас навіть після застосування мнемотаблиць залишається обмеженим, що проявляється в утрудненому доборі слів описового характеру. Учні все ще заміняють конкретні

характеристики узагальненими словами. Щоправда, у цій групі теж відбувся приріст лексичного запасу. 3 з 6 дітей можуть назвати предмети точними словами та описати їх властивості без значних помилок. Діти мають труднощі із добором синоніми для передачі особливостей та опису предмета.

Рис. 2.2.1. Результати діагностики рівня розвитку лексичного запасу в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення після застосування мнемотаблиць.

Рис. 2.2.2. Результати діагностики рівня розвитку лексичного запасу в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня після застосування мнемотаблиць.

3. Граматична будова мовлення

Група 1: Граматична будова мовлення сформована на високому та достатньому рівні. 50 % учнів, тобто 18 з 36 дітей, правильно узгоджують слова, інша половина припускаються незначних помилок. Учні урізноманітнюють власне мовлення складними конструкціями, легко формулюють власну думку співрозмовникові.

Група 2: Граматична структура мовлення дещо покращилася, але у 67 % дітей вона залишається недостатньо сформованою. В учнів наявні помилки в узгодженні слів. Ці діти обмежуються простими конструкціями, уникають складних фраз.

Рис. 2.2.3. Результати діагностики рівня розвитку граматичної будови в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення після застосування мнемотаблиць.

Рис. 2.2.4. Результати діагностики рівня розвитку граматичної будови в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня після застосування мнемотаблиць.

4. Логічна послідовність і зв'язність висловлювання

Група 1: У 30 із 36 дітей спостерігається високий рівень зв'язності висловлювань, на що значно вплинуло застосування мнемотаблиць. Фрагментарні висловлювання зустрічаються зрідка. У 83% учнів речення узгоджені між собою та мають логічну структуру. Увага оповідача зацентрована на важливих деталях. У процесі опису предметів або серії картинок діти надають характеристики предмета, дотримуючи логічної послідовності. Учні дотримуються структури висловлювання: початок, основна частина, закінчення.

Група 2: Після застосування мнемотаблиць у дітей із ЗНМ IV рівня спостерігається середній рівень зв'язності та активності висловлювань. Все ж періодично зустрічаються речення, не узгоджені між собою за змістом. При описі серії картинок діти намагаються структуровано розповідати про події. 4 з 6 дітей дотримувалися структури «початок — основна частина — висновок». 1 із 6 учнів продемонстрував достатній рівень зв'язності та логічної послідовності висловлювань на основі додаткових запитань вчителя.

Рис. 2.2.5. Результати діагностики рівня розвитку логічної послідовності та зв'язності висловлювання в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення після застосування мнемотаблиць.

Рис. 2.2.6. Результати діагностики рівня розвитку логічної послідовності та зв'язності висловлювання в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня після застосування мнемотаблиць.

5. Наповненість описових конструкцій

Група 1 : Діти вдало порівнюють предмети, вміло оперують образними засобами опису. У мовленні учнів наявні описові конструкції. За вказівкою надати детальний опис, 19 з 36 дітей самостійно успішно добирають необхідні точні характеристики. 17 з 36 дітей оперують лише деякими порівняннями, але в усіх дітей мовлення характеризується багатством описових конструкцій. Першочергово учні все ще використовують загальні характеристики об'єктів, але дрібні деталі не пропускають.

Група 2 : Після використання мнемотаблиць було виявлено, що 2 із 6 дітей використовують у власному мовленні деякі порівняння та інші образні засоби опису. Інші діти демонструють збіднене мовлення, в якому переважають прості слова та речення. 4 із 6 дітей все ще не можуть самостійно деталізувати опис без додаткових запитань від вчителя-логопеда. В описах переважають загальні характеристиками об'єкта, майже не згадуються дрібні деталі.

Рис. 2.2.7. Результати діагностики рівня розвитку наповненості описових конструкцій в учнів 1-3 класів з нормотиповим рівнем розвитку мовлення після застосування мнемо таблиць.

Рис. 2.2.8. Результати діагностики рівня розвитку наповненості описових конструкцій в учнів 1-3 класів із ЗНМ IV рівня після використання мнемотаблиць.

5. Мовленнєва мотивація

Група 1: У 94% дітей спостерігається висока мовленнєва мотивація. Діти активно відповідають на поставлені запитання, виявляють глибоку зацікавленість у виконанні завдань описового спрямування. Лише 6 % учнів потребують постійного нагадування щодо формування розгорнутих відповідей. Діти з легкістю висловлюють власні думки. Усі активно беруть участь у запропонованих завданнях, демонструючи інтерес до описового процесу.

Група 2: Після застосування мнемотаблиць мовленнєва активність значно підвищилася. 50% дітей проявляють активність у спілкуванні, але інтерес до описових завдань не стійкий. У іншій половині дітей все ще спостерігається дещо знижена мовленнєва активність, знижений інтерес до спілкування та недостатня мотивація до виконання описових завдань. Такі діти часто потребують додаткової стимуляції з боку дорослих для того, щоб почати або продовжити опис.

Рис. 2.2.9. Результати діагностики рівня розвитку мовленнєвої мотивації в учнів 1-3 класів з нормо типовим рівнем розвитку після застосування мнемотаблиць.

Рис. 2.2.10. Результати діагностики рівня розвитку мовленнєвої мотивації в учнів 1-3 класів з нормо типовим рівнем розвитку після застосування мнемотаблиць.

Порівняльний аналіз результатів перевірки ефективності застосування мнемотаблиць для розвитку усного описового мовлення у молодших школярів допомагає краще зрозуміти, як цей метод впливає на мовленнєві здібності дітей із різним рівнем розвитку мовлення. Дослідження охопило 42 учні (з яких 6 осіб із ЗНМ IV рівня): перша група — діти з нормотиповим розвитком мовлення, друга — діти із загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Результати оцінки:

1. Лексичний запас

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Після використання мнемотаблиць було виявлено збільшення активного словникового запасу. Учні почали застосовувати ширший набір слів і синонімів, а також більш точно підбирали слова для опису об'єктів і явищ.
- **Діти із ЗНМ IV рівня:** У цій групі також відбулося збільшення лексичного запасу, хоча приріст був меншим. Діти стали частіше використовувати нові слова з мнемотаблиць, але лексична різноманітність залишилася обмеженою.

2. Граматична правильність

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Удосконалили граматичні конструкції, стали рідше допускати граматичні помилки. Завдяки мнемотаблицям вони краще будували складнопідрядні речення.
- **Діти із ЗНМ IV рівня:** Граматична правильність трохи покращилася, але в цілому залишалися численні помилки, особливо при використанні складніших синтаксичних структур.

3. Зв'язність і послідовність висловлювання

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Використання мнемотаблиць позитивно вплинуло на здатність вибудовувати послідовні і логічно зв'язані висловлювання. Діти змогли дотримуватися логічної структури опису.

- **Діти із ЗНМ IV рівня:** Хоча мнемотаблиці допомогли їм будувати висловлювання з певною послідовністю, проте спостерігаються порушення логічних зв'язків.

4. Деталізація опису

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Використовуючи мнемотаблиці, вони змогли додавати більше деталей до своїх описів, що зробило їх мовлення яскравішим і більш насиченим, активно почали застосовувати порівняння.
- **Діти із ЗНМ IV рівня:** Хоча мнемотаблиці сприяли більшій деталізації, діти часто обмежувалися загальними фразами. Деталізація все ще залишалася на низькому рівні, проте спостерігався прогрес у порівнянні з початковим етапом.

5. Мовленнєва мотивація

- **Діти з нормотиповим розвитком мовлення:** Діти охоче використовували мнемотаблиці як підказки для побудови більш насичених описів.
- **Діти із ЗНМ IV рівня:** Мнемотаблиці допомогли стимулювати мовленнєву мотивацію, але інтерес дітей був нестійким, половина з них все ще потребували додаткової мотивації та підтримки з боку вчителя.

Висновки до 2 розділу

На основі проведених досліджень можна зробити висновки, що мовлення учнів молодшого шкільного віку із ЗНМ IV рівня досить розвинене, адже учні фразово висловлюють власні думки та можуть підтримувати спілкування застосовуючи загальноживані слова. Однак, мовлення все ж таки нечітке, неточності в описах та характеристиках ускладнюють сприйняття. Спостерігаються порушення в узгодженні слів. Тому діти із ЗНМ IV рівня все ще потребують занять з розвитку мовлення, збагачення словникового запасу синонімами, антонімами, порівняннями, розвитку вміння послідовно та логічно будувати висловлювання. З метою розвитку усного описового мовлення для

усіх дітей, що приймали участь у дослідженні, було застосовано мнемотаблиці. Застосування мнемотаблиць продемонструвало ефективність у розвитку описового мовлення для обох груп дітей, проте у дітей із ЗНМ ІV рівня результати були менш вираженими через обмежений лексичний запас і труднощі з граматичними конструкціями. Даний метод виявився корисним для покращення зв'язності і послідовності висловлювань, а також допоміг стимулювати мовленнєву мотивацію. Це підтверджує доцільність використання мнемотаблиць у корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, а також результативність у вдосконаленні мовленнєвого розвитку дітей із нормотиповим рівнем розвитку мовлення.

ВИСНОВКИ

Мовлення виступає важливим засобом спілкування, обміну думками і почуттями, передачі та засвоєння інформації. Порушення мовлення призводять до утруднення цієї взаємодії, а іноді і зовсім до її відсутності. Тому діти із мовленнєвими порушеннями потребують невідкладного корекційного впливу на мовленнєву сферу, з метою подолання труднощів, підвищення самооцінки, формування успішної взаємодії дитини з оточуючим світом. Одним із порушень мовлення є загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ).

На основі вивченої літератури було виявлено та розкрито у кваліфікаційній роботі причини виникнення і сутність загального недорозвитку мовлення. Таким чином можна сказати, що є низка причин, що зумовлюють загальний недорозвиток мовлення. Порушення, що призвело до ЗНМ, могло відбутися ще у внутрішньоутробному періоді, у період пологів або в ранньому дитинстві. Залежно від складності порушення мовленнєвого розвитку на даний час виокремлюють чотири рівні ЗНМ, де I рівень – повна відсутність мовлення, IV рівень характеризується сформованим фразовим мовленням та найбільш наближений до норми.

Для дітей із ЗНМ необхідні спеціальні підходи та методики, які стимулюють мовленнєву діяльність та активізують когнітивні процеси. Мнемотаблиці як інноваційний засіб, мають вагомий вплив у корекційній роботі з дітьми із мовленнєвими порушеннями. Мнемотехніка ефективно допомагає полегшити процес освітньої діяльності для дітей із ЗНМ IV рівня та збагатити мовлення молодших школярів із нормотиповим рівнем розвитку мовлення. Навчання у такий спосіб відбувається без розумових і емоційних перевантажень, натомість набуває цікавої ігрової форми.

Застосування мнемотаблиць у навчальному процесі забезпечує ефективне формування уваги, пам'яті, сприйняття та уяви учнів. Мнемотаблиці допомагають перетворити інформацію в чіткі та зрозумілі образи, що відображають реальні предмети та їх ознаки.

У процесі дослідження було виявлено рівень володіння усним описовим мовленням та проведено порівняльний аналіз рівня розвитку усного описового мовлення учнів молодших класів із нормотиповим рівнем мовленнєвого розвитку та учнів молодших класів із ЗНМ IV рівня. Було виявлено, що діти із ЗНМ IV рівня мають сформоване фразове мовлення, але усі складові мовлення все ще потребують корекційного впливу. Діти з нормотиповим розвитком теж мають різний рівень сформованості мовленнєвих навичок. Частина дітей добре володіє багатством описових конструкцій, при цьому інші діти маючи достатній лексичний запас слів, віддають перевагу простим граматичним конструкціям. Але за потреби можуть застосовувати і більш складні конструкції.

З метою розвитку усного описового мовлення було поступово впроваджено мнемотаблиці. Спочатку відбулося знайомство учнів із мнемоквадратами, згодом складання цих квадратів у мнемодоріжки і безпосереднє використання та створення мнемотаблиць, які відображають основні характеристики та події описуваних предметів та явищ. Мнемотаблиці було запропоновано дітям для опрацювання та відтворення описової інформації.

Після проведення формувального етапу дослідження було проведено контрольний етап та виявлено, що відбувся помітний вплив роботи з мнемотаблицями на розвиток усного описового мовлення. Для обох досліджуваних груп дітей було виявлено ефективність застосування обраного методу. Мовлення дітей збагатилося новими словами, покращилась зв'язність та логічність висловлювань.

Тож, у процесі розвитку усного описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку, зокрема у дітей із ЗНМ IV рівня, застосування мнемотаблиць є ефективним інструментом корекційної роботи за умови його систематичного використання. Завдяки поєднанню вербальних та візуальних елементів, використання мнемотаблиць дозволяє поєднати розвиток мовлення з іншими видами навчальної діяльності, такими як пам'ять, мислення, уява. Використання мнемотаблиць дозволяє не лише покращити рівень запам'ятовування

інформації, але й структурувати її. Це сприяє активнішому використанню учнями описових конструкції у своєму мовленні. З метою підвищення рівня мовленнєвих умінь та навичок мнемотаблиці можна успішно інтегрувати у навчальний процес, причому не лише на корекційних заняттях, але й під час реалізації загальноосвітніх компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусичина Л.Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*. 2007. С.18-23.
2. Басова Г. Управління розвитком мовлення дітей логопедичних груп засобами мнемотехніки. *Науковий пошук молодих : збірник статей аспірантів та магістрантів. Вип. 3 / редкол.: В. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко, О. В. Кохановська. Херсон : [Херсонська академія неперервної освіти]. 2019. Вип. 3. С. 9-14.*
3. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. *Дитячий садок*. 2015. № 23. С. 12-15.
4. Богущ А.М. Технологія розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського : педагогічні науки : зб. наук. праць*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2015. № 4. С. 48-53.
5. Бондаренко Н.А. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис НПУ ім.. М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 13-18.
6. Бондарь В.І. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник. За редакцією акад. В.І. Бондаря. Луганськ : Альма-матер. 2003. 436 с.
7. Брушневська І.М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім.. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. №3(58). С. 39-45.
8. Брушневська І.М. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : дис. канд. пед. наук : 13.00.03. Київ. 2018. 258 с.
9. Бутузова Л.П. Використання методів мнемотехніки у роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання*

розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи : збірник наук. пр. за матеріалами II Міжнар. науковопракт. конф., м. Житомир, 4 квіт. 2024 р. Житомир, 2024. С. 352–356.

10. Валецька А.І. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах інклюзивного класу першого циклу навчання. Кривий Ріг, 2022. 119 с.

11. Варзацька Л.О., Шевченко Л.М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка. 2001. 204 с.

12. Васильченко Л. Прийоми мнемотехніки: розвиваємо пам'ять і зв'язне мовлення дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 10. С. 59–62.

13. Вивчаємо прийменники [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://logopedia.com.ua/dydaktychni-igry/hramatyka/vyvchajemo-pryumennyku-3/attachment/w20/>

14. Виготський Л.С. Мислення і мовлення. (2 вид.) Київ: Лабіринт, 2011. 368 с.

15. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський. Вип. 19 (1). 2012. С. 327-349.

16. Джелей О., Коваленко О. Практична методика розвитку мовлення молодших школярів. К.: Шкільний світ, 2007. 112 с.

17. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ. : Академвидав, 2015. 304 с.

18. Дідкова Л.М. Теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення : історичний аспект. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Вип. 15. Серія : соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Аксіома. 2010. С. 127-132.

19. Загальне недорозвинення мови спілкування [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://logopedia.in.ua/zagalnyj-nedorozvytok-movlennya-znm-rivni-znm.html>
20. Загальне недорозвинення мовлення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://stud.irc.org.ua/zagalne-nedorozvennya-movlennya-14-44-44-11-03-2019/>
21. Зажарська Г.П. Формування мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови та літературного читання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. 2018. №8 (322) листопад. Ч.1. С. 51-56.
22. Закони мнемотехніки та основні прийоми запам'ятовування – повне керівництво. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.childcourse.com.ua/ua/blog/zakony-mnemotehniki-i-osnovnye-priemy-zapominaniya--polnoe-rukovodstvo>
23. Зиганов М., Козаренко В. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення. Київ : Школа раціонального читання, 2001. 304 с.
24. Ільїна Н.В. Формування образного мовлення у дітей із ЗНМ. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2011. №1(59). С. 43-46.
25. Кабельнікова Н.В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник : Херсон: Борисфен-про, 2017. 222 с.
26. Калмикова Л. Формування мовленнєвих умінь у дітей : психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. К. : НМЦВО. 2003. 300 с.
27. Кашуба Л.В. Інноваційні освітні технології : ідеї, пошуки, впровадження. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / за ред. : В. В. Бондаря, В. В. Засенка*. – К. : Науковий світ, 2006. Вип. 7. С. 30-33.
28. Кашуба Л.В., Губчук І. Методи мнемотехніки як засіб мотивації до навчання дітей з особливими освітніми потребами. [Електронний ресурс] –

Режим доступу : <https://naurok.com.ua/stattya-metodi-mnemotehniki-yak-zasib-motivaci-do-navchannya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-30671.html>

29. Кисіль А. Як пригадати, про що розповісти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 10. С. 63–65.

30. Клименко А. І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2(58). С. 130–135.

31. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

32. Консультація педагогів «мнемотехніка» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://priluki.biz/15/index.php?option=com_content&view=article&id=600:konsultatsiia-dlia-pedahohiv-mnemotekhnika-ostapenko-a-v&catid=28&Itemid=183

33. Копилова О.В., Ткаченко В.М. Використання символів у роботі з дошкільниками : навч. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2009. 56 с.

34. Коробка С.В. Мнемотехніка як інструмент розвитку мовлення дошкільника : Пирятин, 2022. 56 с.

35. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. №11. С. 27-35.

36. Куренкова А. В. Інноваційні технології мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ в роботі вчителя-логопеда. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62. Том 2. С. 248–254.

37. Марченко І.С. Особливості мовленнєвої активності дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2015. №6. С. 51-58.

38. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови. *Дошкільне виховання*. 2004. №6. С. 64-68.

39. Маршева Т. М. Використання методу мнемотехніки для підвищення мовленнєвої активності дітей. *Логопед*. 2017. № 12. С. 38-42.

40. Мнемотехніка для дітей: як швидко вивчити що завгодно [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://buki.com.ua/news/mnemotechnika-dlya-ditei/>

41. Мнемотехніка як ефективний засіб мовного розвитку дітей [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://kr.suzirya.edukit.dp.ua/portfolio/pedagogiv/Volkova_I_I/innovacjni_tehnologii/mnemotechnika

42. Молошна І.А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119-123.

43. Нечай О.В. Консультація для педагогів "Історія виникнення мнемотехніки. Види мнемотехнік". [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/konsultacia-dla-pedagogiv-istoria-viniknenna-mnemotechniki-vidi-mnemotechnik-244786.html>

44. Особливості фразового мовлення у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-osoblivosti-frazovogo-movlennya-u-molodshih-shkolyariv-iz-zagalnim-nedorozvinennyam-movlennya-245750.html>

45. Пашкова Н., Бутенко В. Використання засобів мнемотехніки для формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи*, 2023. С. 264–269.

46. Петрик О.В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів. Запоріжжя : «Дике Поле». 2003. 320 с.

47. Пономарьова К.І. Особливості розвитку мовлення учнів у початковій школі. Уроки розвитку мовлення в 1-4 класах : Наук.-метод. Посібник. К. : Генеза. 2010. 140 с.

48. Прокопенко Л.В. Мнемотехніка в початковій школі: технологія ефективного засвоєння інформації. *Педагогічна майстерня*. 2018. № 9. С. 34-37.

49. Прокопенко Л.В. Прийоми мнемотехніки в інклюзивному навчанні. Чи так можна? *Педагогічна майстерня*. 2018. № 12. С. 12–14.
50. Рібцун Ю.В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с. (Інклюзивне навчання).
51. Рібцун Ю.В. До питання про механізми затримки мовленнєвого розвитку у дітей. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка*. 2005. №13 : Педагогічні науки. С. 170-174.
52. Рібцун Ю.В. До проблеми вивчення загального недорозвинення мовлення в дітей молодшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми сучасної логопедії* : матеріали конф. Серія «Столична освіта». К. 2007. С. 29-32.
53. Рібцун Ю.В. До проблеми вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ. VI Міжнародна науково-практична конференція : (23-24 листоп. 2005 р.) К. 2005. С. 78-81.
54. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. К. : Освіта України. 2011. 292 с.
55. Рібцун Ю.В. Науково-методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти дітей із ЗНМ. *Логопед*, 2011. № 8 (8) серпень, 11 с.
56. Рібцун Ю.В. Порушення мовлення : енциклопедія освіти : довідк.-аналіт. вид. Нац. акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2021. С. 781-782.
57. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. : іл.
58. Рібцун Ю.В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком : дис. канд. пед. наук : у 2 т. Київ 2010. : Т. 1. 214 с. Т. 2. 207 с.
59. Рібцун Ю.В. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у дошкільників із загальним мовленнєвим недорозвитком. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. пр. К., 2006. Вип. 3. С. 136-144.

60. Руденко Т.Ю. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Матеріали науково-практичної конференції*. Херсон : Видавництво «Молодий вчений». 2022. С. 49-52.

61. Семенюк М.О. Подорож до казкового лісу : заняття з використанням мнемотехнічних прийомів : групи середнього та старшого дошкільного віку. *Логопед*. 2020. № 1. С. 13–17.

62. Сидорчук Т.В. Мнемотехніка - ефективний засіб розвитку мовлення дошкільника. *Наука, освіта, суспільство очима молодих* : зб. матеріалів XV Всеукр. наук.-практ. конф. здобув. вищої освіти та молодих учених, м. Рівне, 17 трав. 2022 р. Рівне : РДГУ, 2022. С. 72-73.

63. Старостенко В.А. Використання прийомів та методів мнемотехніки на логопедичних заняттях. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VI всеукр. заочн. наук.-практ. конф. (м. Суми, 27 березня 2017 р.). Суми, 2017. С. 148–151.

64. Тищенко В.В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія соціально-педагогічна. 2013. Том 2. С. 396–405.

65. Тищенко В.В. Класифікація порушень мовленнєвого розвитку : сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ. 2016 Вип. 29. С. 112-118.

66. Трофименко Л.І. Дослідження особливостей формування лексичного значення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: науково-методичний збірник. Вип. 4. 2002. С. 276-279.

67. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.

68. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

69. Усне мовлення як важлива форма спілкування [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/usne-movlenna-ak-vazлива-forma-spilkuвання-pro-deaki-vpravi-z-rozvitku-zvazного-movlenna-doskilnikiv-263798.html>

70. Химинець В.В. Інновації в початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 312 с.

71. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 152 с.

72. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.

73. Чупріна О.В. Методика розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету* : серія «Педагогіка та психологія» Випуск 2 (8)', 2018. С. 170-173.

74. Шеремет М.К. Логопедія : підручник. 5-те. вид, переробл. та доповн. Київ : Видавничий дім «Слово», 2018. 856 с.

75. Юхимюк Т. Мнемотехніка : пов'язуємо образ і слово. *Палітра педагога*. 2018. № 2. С. 29–30.

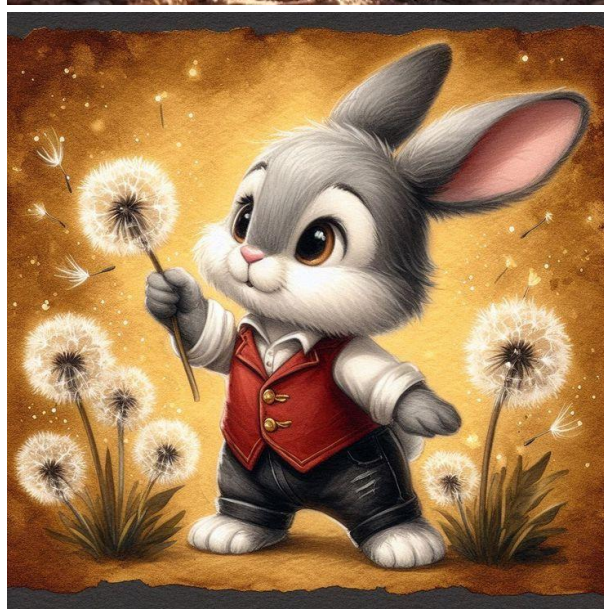
ДОДАТКИ

Додаток А

Опиши зображення. (Побудова зв'язного опису до ілюстрації.)

Опиши зображення. (Побудова зв'язного опису до ілюстрації.)

Опиши зображення. (Побудова зв'язного опису до ілюстрації.)

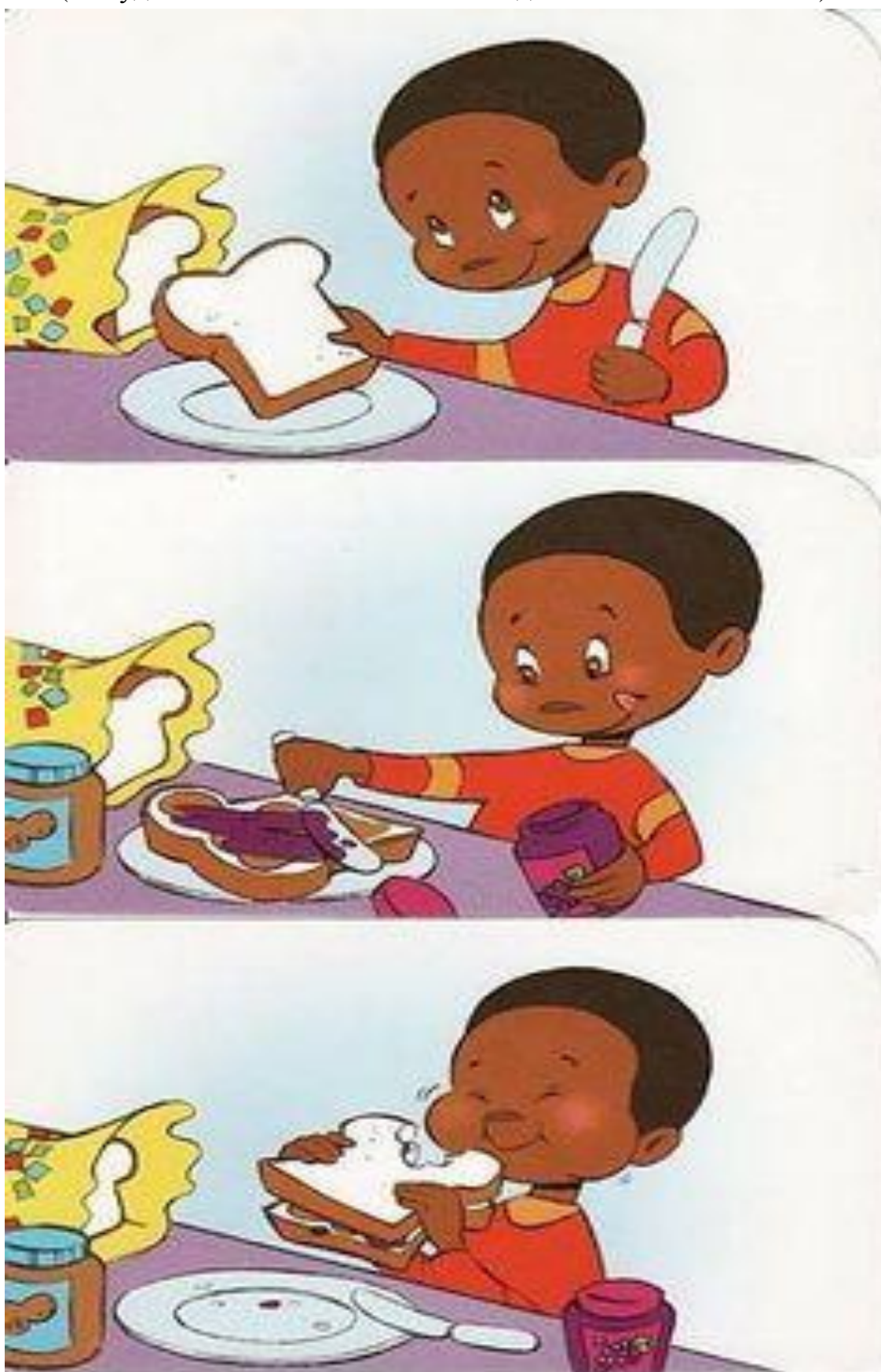
Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

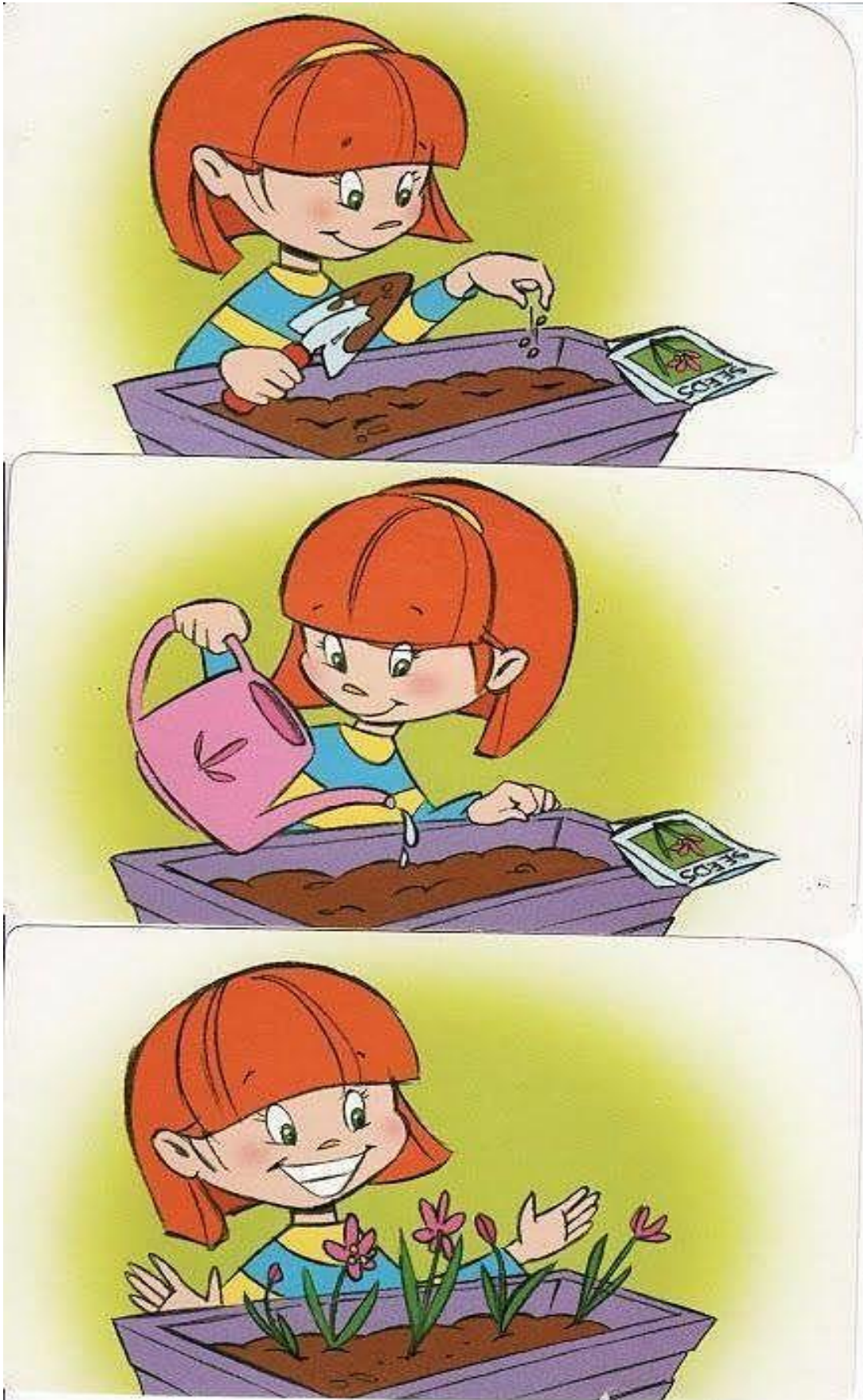
Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

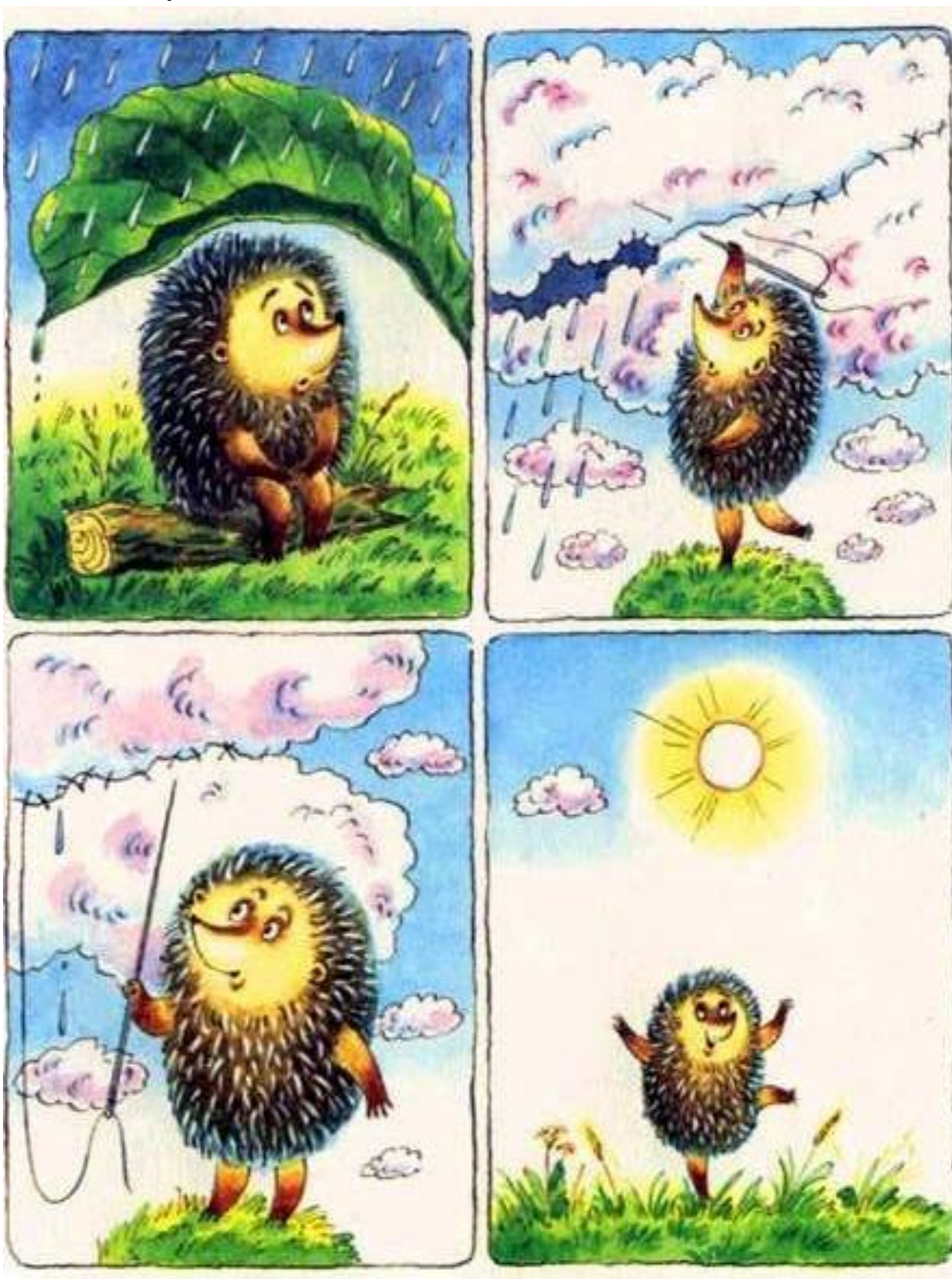
Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

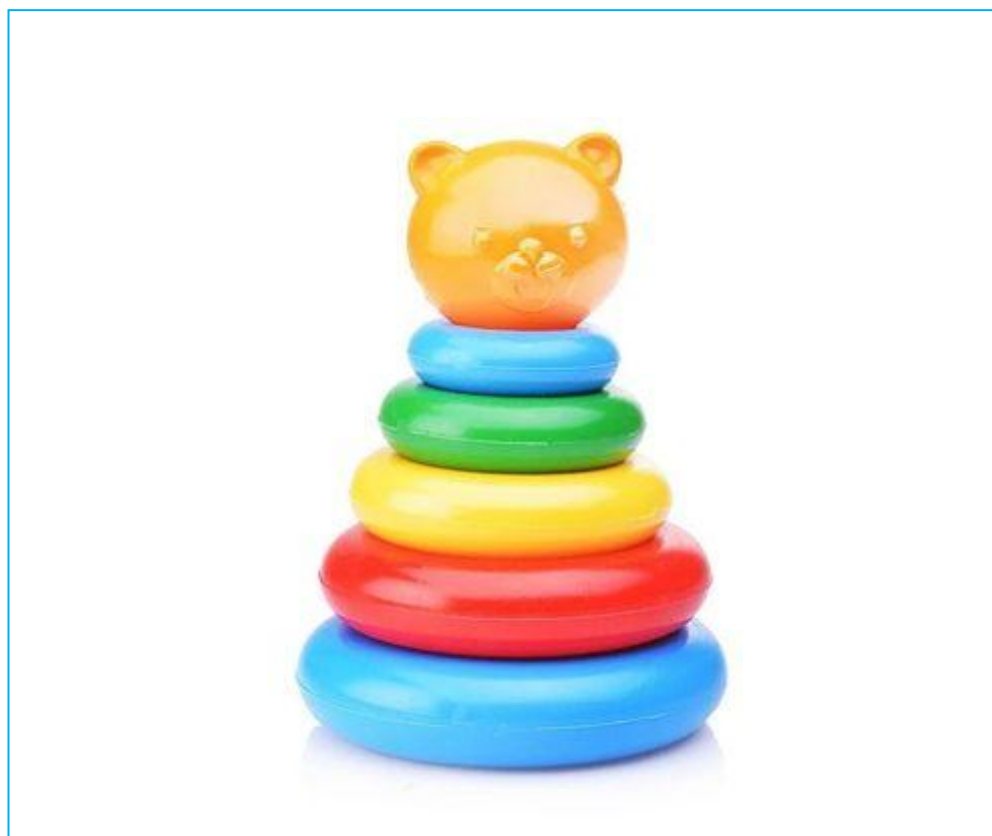
Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

Склади розповідь за серією картинок .
(Побудова логічного зв'язного послідовного висловлювання).

Складання опису об'єкта (іграшки або предмета)
(Оцінка здатності до деталізації опису)

Складання опису об'єкта (іграшки або предмета)
(Оцінка здатності до деталізації опису)

Складання опису об'єкта (іграшки або предмета)
(Оцінка здатності до деталізації опису)

**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
РІВНЕВЕ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ**

В	Д	С	П
Словниковий запас			
Добирає точні назви предметів, явищ та їх характеристик.	Добирає точні назви предметів у характеристиці присутні незначні неточності.	Добирає назву предмета, але опис предметів має вагомні неточності	Не вказує точну назву предметів, характеризує їх загальними словами.
Граматична будова мовлення			
Правильно узгоджує слова, добираючи відповідні відмінки, рід та числа.	Переважно правильно узгоджує слова, зрідка припускається незначних помилок	У мовленні присутні типові помилки при узгодженні слів у роді, числі або відмінку.	Не узгоджує слова у роді, числі та відмінку.
Логічна послідовність і зв'язність мовлення			
Послідовно і логічно будує зв'язне висловлювання.	Послідовно та логічно будує зв'язне висловлювання на основі додаткових запитань.	Послідовно будує висловлювання, але логічний зв'язок порушено.	Відсутні послідовність та логічний зв'язок у висловлюванні.
Багатство описових конструкцій			
Використовує різні прийоми опису (порівняння, епітети, метафори)	У своєму мовленні використовує лише деякі порівняння	Не використовує порівняння, опис складається лише з елементарних характеристик предмета	Описові конструкції майже відсутні.
Мовленнєва мотивація			
Проявляє активність у спілкуванні та інтерес до описових завдань	Проявляє активність у спілкуванні але інтерес до описових завдань обмежений.	Проявляє низький рівень зацікавленості до спілкування та описових завдань.	Не виявляє інтересу до описових завдань, проявляє пасивність у спілкуванні.

Умовні позначення результатів

	<i>Високий рівень</i>		<i>Достатній рівень</i>
	<i>Середній рівень</i>		<i>Початковий рівень</i>

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Етап: Констатувальний

		Лексичний запас	Граматична будова	Логічна послідовність	Описові конструкції	Мовленнєва мотивація
	Андрощук Е.	В	В	В	В	В
	Вавринюк Р.	Д	Д	В	Д	В
	Венек І.	Д	Д	Д	Д	Д
	Війтик А.	С	С	Д	Д	Д
	Воєвода А.	В	Д	В	В	В
	Гаркот М.	В	В	В	Д	В
	Голяновський Т.	Д	Д	Д	Д	В
	Данилюк А.	Д	Д	В	Д	В
	Зароченцев І.	В	С	Д	В	В
	Коржевич Д.	С	Д	В	Д	Д
	Коржевич С.	С	Д	Д	Д	Д
	Лавринюк А.	В	В	В	В	В
	Марков Т.	В	В	В	В	Д
	Никонюк М.	Д	Д	В	Д	В
	Романюк Н.	В	В	В	В	В
	Сердюк О.	В	В	В	В	В
	Хомич В.	Д	Д	С	Д	В
	Юрчук Г.	Д	Д	Д	Д	В
	Назаров О.	В	В	В	В	В
	Субботін І.	Д	Д	Д	Д	В
	Остапюк Н	Д	С	Д	Д	Д
	Зароченцев Д.	С	Д	В	Д	В
	Крикота Д.	Д	В	В	Д	В
	Василюк М.	В	В	В	В	Д
	Приймак Д.	Д	Д	Д	Д	Д
	Сапіга В	Д	Д	В	Д	В
	Чернета В.	Д	В	В	Д	В
	Ковальчук Н.	В	В	В	В	В
	Горбунова З.	Д	Д	В	Д	В

Панасюк А.	Д	В	В	Д	В
Панасюк О.	Д	В	В	Д	В
Гудик Р.	Д	В	В	В	В
Шалюта К.	В	В	В	В	В
Бадзюнь О.	Д	В	В	Д	В
Юрчук О.	Д	С	В	Д	В
Лебідь Б.	С	Д	Д	Д	Д
* Касюк М.	П	П	П	С	С
* Томчук В.	П	С	С	Д	Д
* Петренко Я.	С	П	П	С	Д
* Коржевич Д.	П	П	П	С	П
* Журавська В.	П	П	П	С	С
* Добичін Д.	П	П	П	П	С

Умовні позначення результатів

**учні з ЗНМ IV рівня*

В	<i>Високий рівень</i>	Д	<i>Достатній рівень</i>
С	<i>Середній рівень</i>	П	<i>Початковий рівень</i>

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Етап: Контрольний

		Лексичний запас	Граматична будова	Логічна послідовність	Описові конструкції	Мовленнєва мотивація
	Андрощук Е.	В	В	В	В	В
	Вавринюк Р.	В	Д	В	В	В
	Венек І.	В	Д	В	Д	В
	Війтик А.	С	С	Д	Д	Д
	Воєвода А.	В	В	В	В	В
	Гаркот М.	В	В	В	В	В
	Голяновський Т.	Д	Д	Д	Д	В
	Данилюк А.	В	Д	В	В	В
	Зароченцев І.	В	Д	Д	В	В
	Коржевич Д.	Д	Д	В	Д	В
	Коржевич С.	С	Д	Д	Д	В
	Лавринюк А.	В	В	В	В	В
	Марков Т.	В	В	В	В	В
	Никонюк М.	Д	Д	В	Д	В
	Романюк Н.	В	В	В	В	В
	Сердюк О.	В	В	В	В	В
	Хомич В.	Д	Д	Д	Д	В
	Юрчук Г.	Д	Д	В	Д	В
	Назаров О.	В	В	В	В	В
	Субботін І.	Д	Д	В	Д	В
	Остапюк Н	Д	С	В	Д	В
	Зароченцев Д.	Д	Д	В	Д	В
	Крикота Д.	Д	В	В	Д	В
	Василюк М.	В	В	В	В	В
	Приймак Д.	Д	Д	Д	Д	Д
	Сапіга В	В	Д	В	В	В
	Чернета В.	В	В	В	В	В
	Ковальчук Н.	В	В	В	В	В
	Горбунова З.	Д	В	В	Д	В

Панасюк А.	Д	В	В	Д	В
Панасюк О.	Д	В	В	В	В
Гудик Р.	Д	В	В	В	В
Шалюта К.	В	В	В	В	В
Бадзюнь О.	В	В	В	Д	В
Юрчук О.	Д	Д	В	В	В
Лебідь Б.	С	Д	В	Д	В
* Касюк М.	П	П	С	С	С
* Томчук В.	С	С	С	Д	Д
* Петренко Я.	С	П	С	Д	Д
* Коржевич Д.	П	П	П	С	С
* Журавська В.	П	С	С	С	Д
* Добичін Д.	П	П	С	С	С

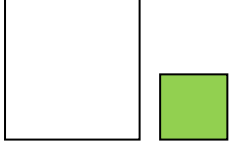
Умовні позначення результатів

**учні з ЗНМ IV рівня*

В	<i>Високий рівень</i>	Д	<i>Достатній рівень</i>
С	<i>Середній рівень</i>	П	<i>Початковий рівень</i>

Картки для гри: «Знайди пару» (Предмет і розмір)

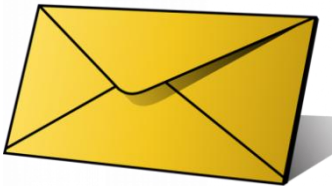

Розріж картки та встанови відповідність

Картки для гри «Скажи по-іншому» (Синоніми)

Синоніми				
<i>Розріж картки і встанови відповідність</i>				
	Щасливий	Радісний	Веселий	Усміхнений
	Іде	Крокує	Чимчикує	Прямує
	Пахучий	Ароматний	Запашний	Духмяний
	Великий	Здоровенний	Велетенський	Гігантський
	Дружити	товаришувати	ладити	приятелювати
	Дивитися	Спостерігати	Оглядати	Розглядати

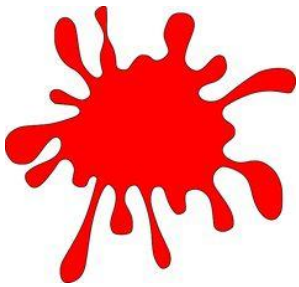

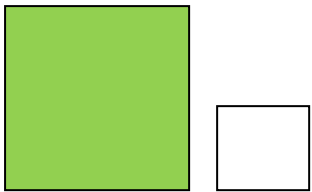
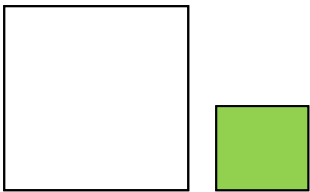
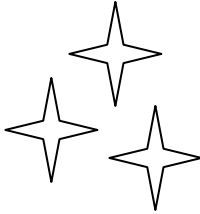

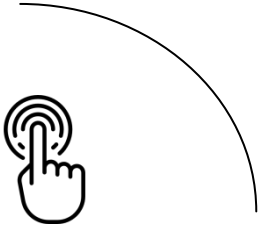
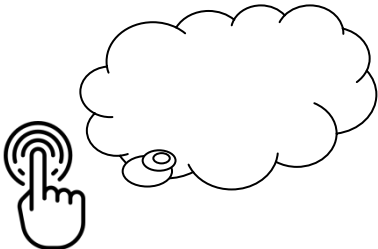
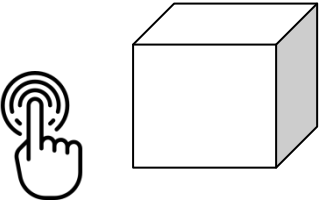

Знайомство з символами (Предмети)

 <p>Лист</p>	 <p>Склянка</p>	 <p>Човен</p>
 <p>Латаття</p>	 <p>Квітка</p>	 <p>Кукурудза</p>
 <p>Хлопчик</p>	 <p>Дівчинка</p>	 <p>Чапля</p>
 <p>Букет</p>	 <p>Миша</p>	 <p>Жабка</p>

Знайомство з символами (Дії)

 <p>Стоїть</p>	 <p>Сидить</p>	 <p>Іде</p>
 <p>Пливе</p>	 <p>Біжить</p>	 <p>Кидає, викидає</p>
 <p>Дмухає, дує</p>	 <p>Дає</p>	 <p>Мие</p>
 <p>Несе</p>	 <p>Любить</p>	 <p>Їсть</p>

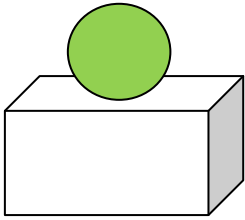
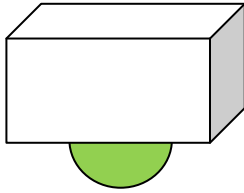
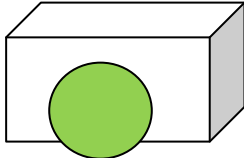
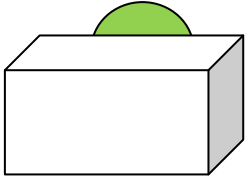
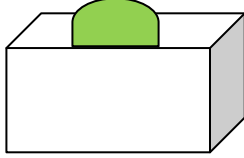
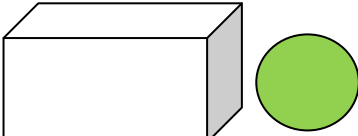
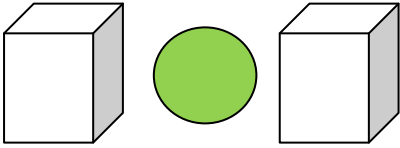
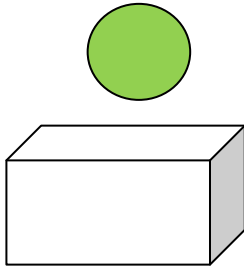
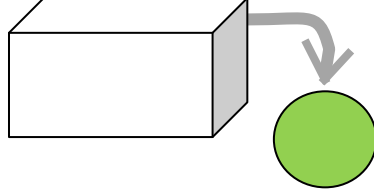
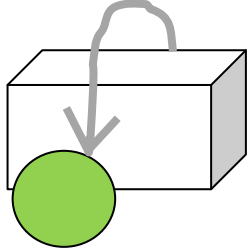
Знайомство з символами (ознаки)

 <p>Червоний</p>	 <p>Зелений</p>	 <p>Яскравий</p>
 <p>Великий</p>	 <p>Маленький</p>	 <p>Блискучий</p>
 <p>Колючий</p>	 <p>Гладкий</p>	 <p>М'який</p>
 <p>Твердий</p>	 <p>Гострий</p>	 <p>Дерев'яний</p>

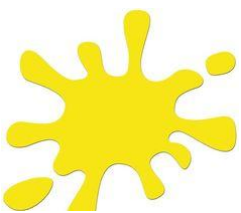

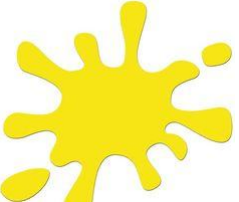

Знайомство з символами (прикметники)

 <p>Радісний</p>	 <p>Сумний</p>	 <p>Зляканий</p>
 <p>Здивований</p>	 <p>Злий, обурений</p>	 <p>Щаливий</p>
  <p>Солодкий</p>	 <p>Кислий</p>	 <p>Солоний</p>
  <p>Приємний</p>	 <p>Гіркий</p>	

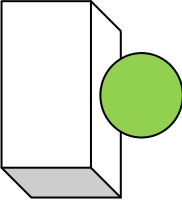

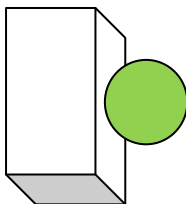

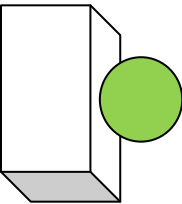
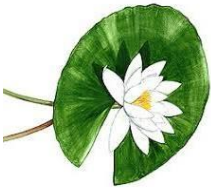

Знайомство з символами (Прийменники)

 <p>На</p>	 <p>Під</p>	 <p>Перед</p>
 <p>За, позаду</p>	 <p>В, у</p>	 <p>Біля</p>
 <p>Між</p>	 <p>Над</p>	 <p>З-за</p>
 <p>Через</p>		

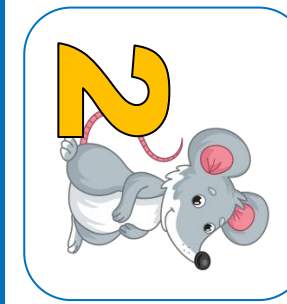
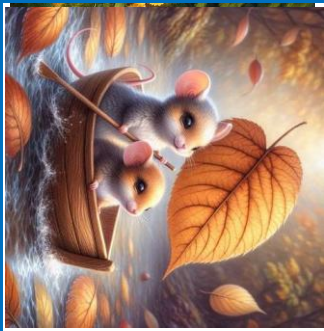

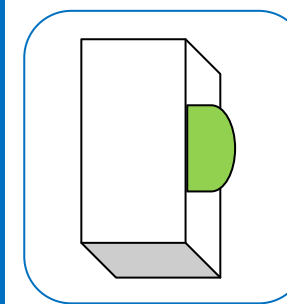
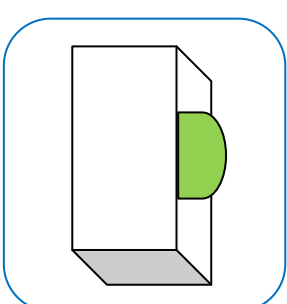
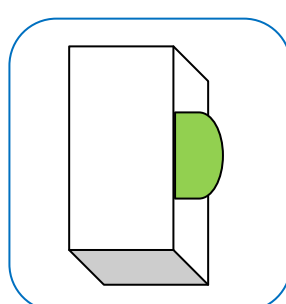
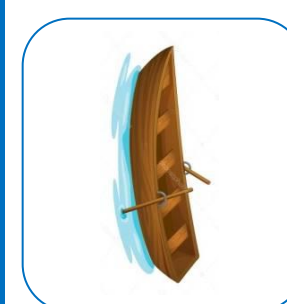
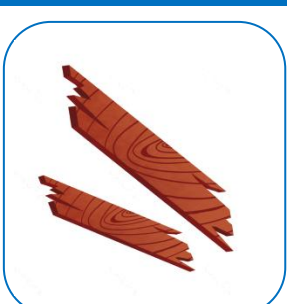

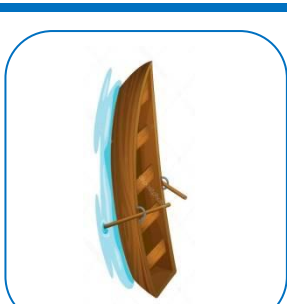
Читання простих речень з 3-5 слів (мнемодоріжки)

					
			<p>Прочитай речення щоразу у новій доріжці додаючи одне слово</p>		
					
					
					

Читання простих речень з 3-5 слів (мнемодоріжки)

					
			<p>Прочитай доріжки щоразу у новій доріжці додаючи одне слово до речення</p>		
					
					
					

Читання простих речень з 3-5 слів (мнемодоріжки)

					
			<p>Прочитай доріжки щоразу у новій доріжці додаючи одне слово до речення</p>		
					
					
					

Читання простих речень з 3-5 слів (мнемодоріжки)

Схема опису предмета

<p>Назва предмета</p> 	<p>Колір</p> 	<p>Матеріал</p>
<p>Сезон</p> 	<p>Стать</p> 	<p>Особливості</p>

Схема опису тварини

<p>Назва предмета</p> 	<p>Колір</p> 	<p>Які видає звуки</p>
<p>Чим вкритий</p> 	<p>Частини тіла</p> 	<p>Де живе?</p>

Читання простих речень з 3-5 слів (мнемодоріжки)

Схема опису птаха

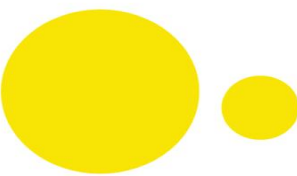

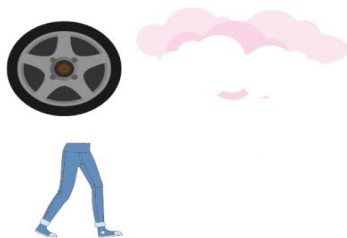
<p>Назва птаха</p> 	<p>Колір</p> 	<p>Частини тіла</p>
<p>Які видає звуки</p> 	<p>Де живе?</p> 	<p>Перелітний чи ні</p>

Схема опису предмета

<p>Назва предмета</p> 	<p>Колір</p> 	<p>Розмір</p>
<p>Форма</p> 	<p>Матеріал</p> 	<p>Особливості</p>

Мнемотаблиці з 6 квадратів

Розкажи про ...

Який колір цього предмета? 	Який розмір предмета? 	Яка поверхня у предмета?
Який смак у цього предмета? СОЛОДКИЙ КИСЛИЙ	Які особливості предмета? 	Як його можна використовувати?

Розкажи про ...

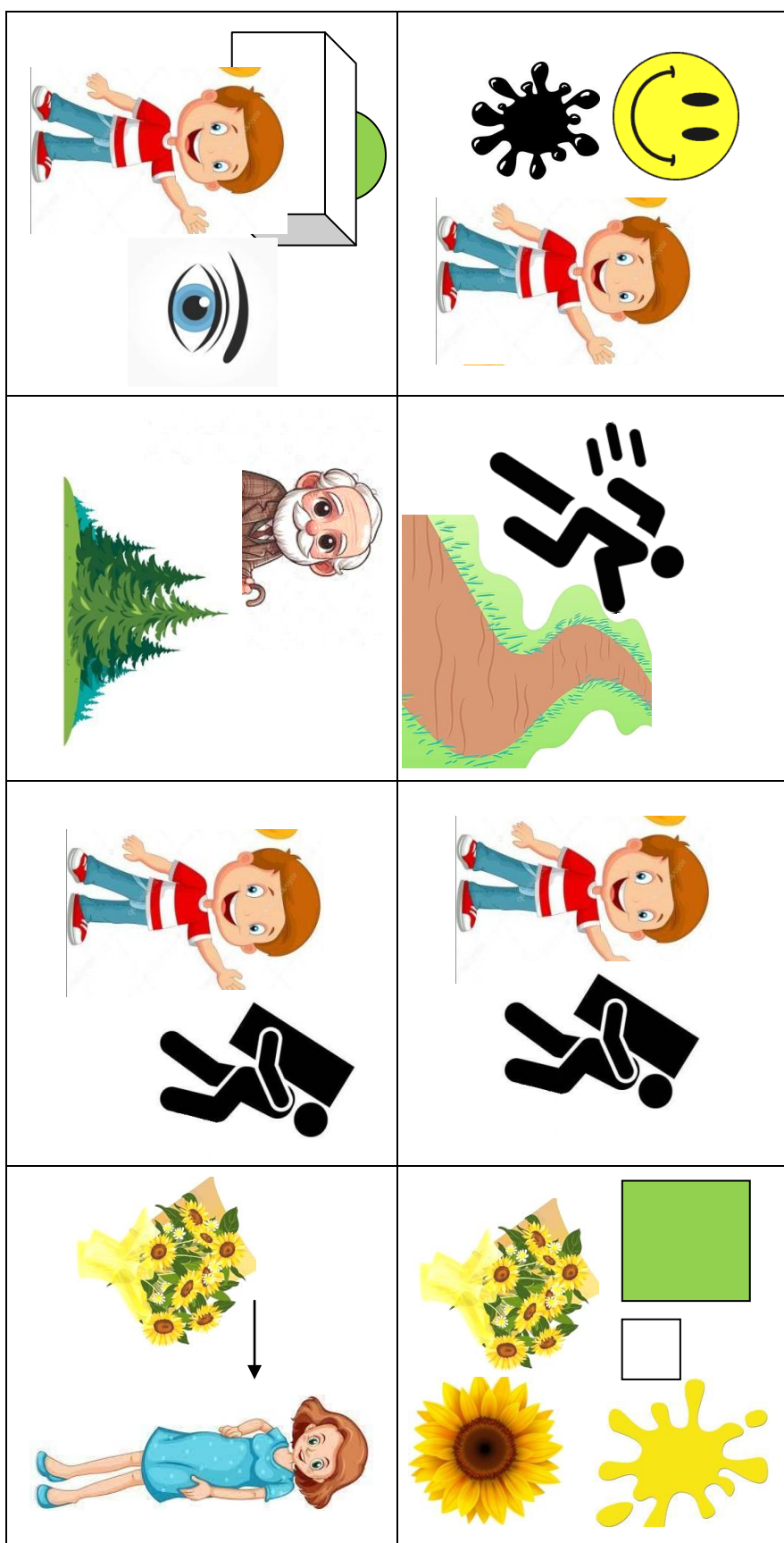
		
		

Мнемотаблиці з 6 квадратів

<h1>Розкажи про ...</h1> 		
<p>Який колір цього предмета?</p> 	<p>Який розмір предмета?</p> 	<p>Яка форма предмета?</p>
<p>З якого матеріалу предмет? Яка поверхня у предмета?</p> 	<p>Які особливості предмета?</p> 	<p>Як його можна використовувати?</p>

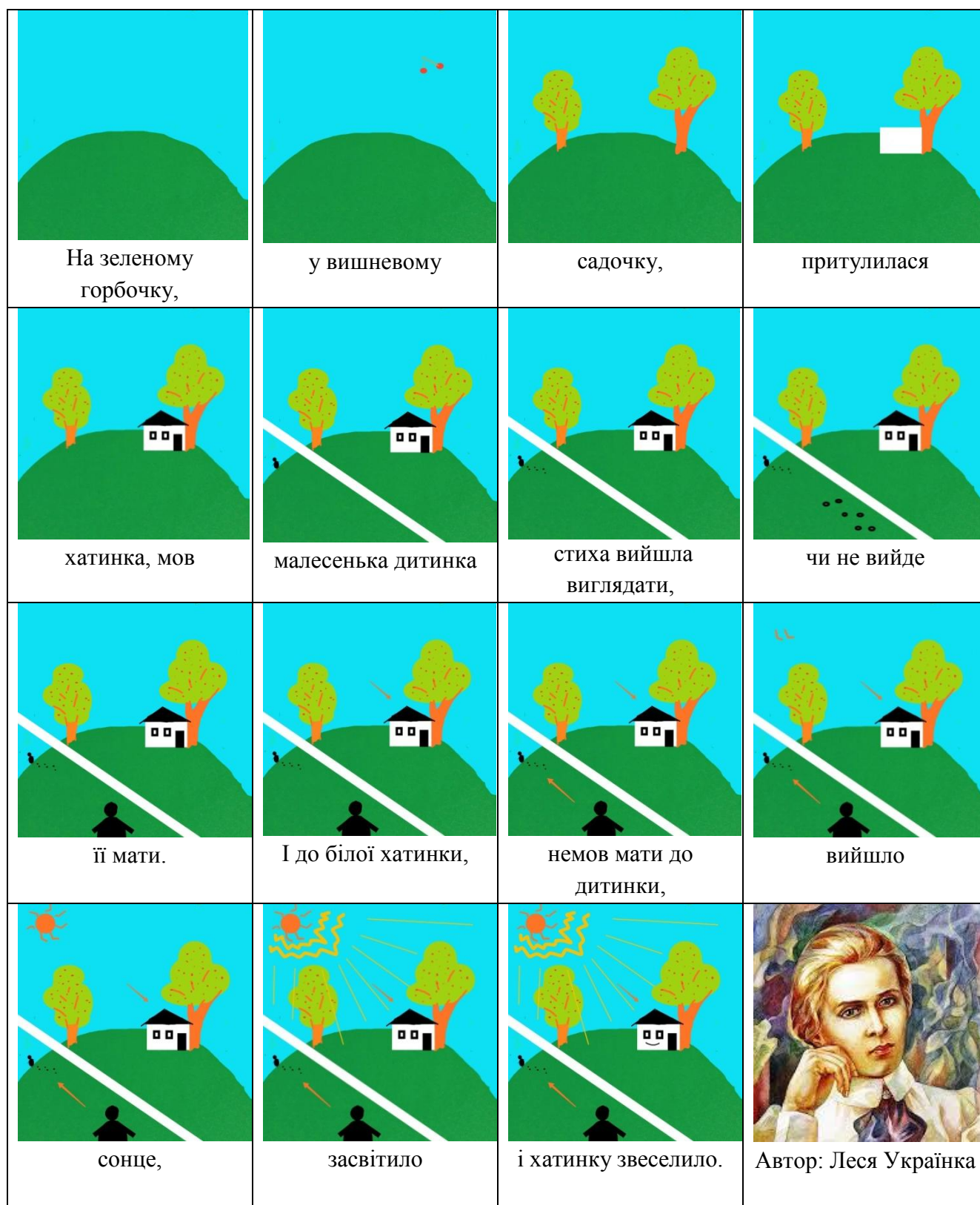
<h1>Розкажи про ...</h1> 		
		
		

Мнемотаблиці 8 квадратів

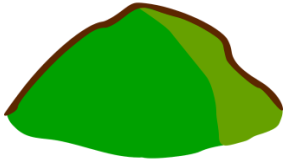

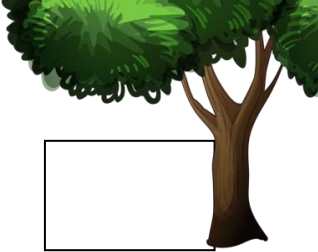

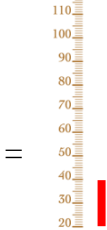

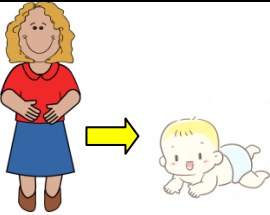

Складай розповідь

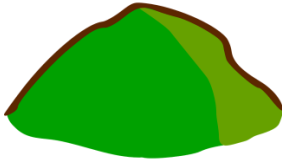

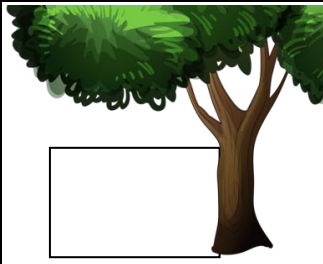

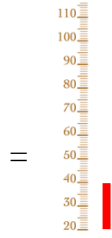

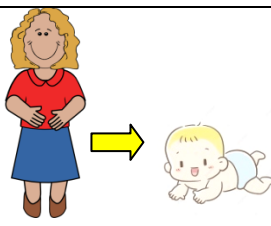

«На зеленому горбочку» Леся Українка

«На зеленому горбочку» Леся Українка

 <p>На зеленому</p>	 <p>горбочку,</p>	 <p>у вишневому</p>	 <p>садочку,</p>
 <p>притулилася</p>	 <p>хатинка,</p>	 <p>мов малесенька</p>	 <p>дитинка</p>
 <p>стиха вийшл</p>	 <p>виглядати</p>	 <p>чи не вийде</p>	 <p>її мати.</p>
 <p>І до білої хатинки,</p>	 <p>немов мати до дитинки,</p>	 <p>Вийшло</p>	 <p>сонце,</p>
 <p>засвітило</p>	 <p>і хатинку</p>	 <p>звеселило.</p>	 <p>Автор: Леся Українка</p>

«На зеленому горбочку» Леся Українка

Автор: Леся Українка

КОНСПЕКТ ЗАНЯТТЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МНЕМОТАБЛИЦЬ

Тема: «Осінні пригоди білочки»

Мета: розширювати уявлення дитини про осінь, характерні їй ознаки; вчити відповідати на запитання, підтримувати діалог; накопичувати запас складних слів (падолист, нашпилює, пороша, бурундук); активізувати та збагачувати словниковий запас (назви грибів, назви тварин); тренувати артикуляційний апарат у різних точних рухах; розвивати подовжений плавний видих, зорову та слухову увагу й пам'ять, асоціативне мислення; виховувати у дитини спостережливість, уважність, позитивне емоційне ставлення до явищ природи восени, інтерес до художніх творів.

Матеріал: Іграшка білочка, торбинка, аудіозапис зі звуками осінньої природи, ілюстрації із зображенням вправ артикуляційної гімнастики, осінні листочки з паперу на кожну дитину, мнемотаблиця до вірша «» В. Бондаренко із мнемоквадратами на липучках.

Хід заняття

I. Комунікативна діяльність.

Діти сидять півколом.

Вчитель-логопед. Я зараз прочитаю вірш, а ви уважно послухайте і скажіть – про кого він?

На гіллячках, на тоненьких,
Поки день ще не погас,
Сироїжки та опеньки
Білка сушить про запас.

"Буде холодно надворі,
Сніг посиплеться з дубів,
Буде в мене у коморі
Ціла в'язочка грибів!

Так нашпилює охайно,
Так їх тулить на сосні
І міркує: а нехай-но
Ще побудуть тут мені!

Але білочці не спиться.
Дятел тукає: тук-тук!
Щоб не вкрала їх лисиця
Або хитрий бурундук.

Поки дні іще хороші,
Поки є іще тепло,
А як випадуть пороші,
Заберу їх у дупло.

Діти. Цей вірш про білочку.

Вчитель-логопед дістає іграшку-білочку.

Вчитель-логопед. До нас у гості прийшла білочка і принесла нам чарівну торбинку. Поглянемо, що в ній? Виявляється тут чарівниця осінь заховалася. Тільки її не можна побачити, а лише можна почути.

Дидактична гра «Звуки осені»

Вчитель-логопед. Заплющ очі та послухай звуки осені. Які з них тобі знайомі? Де їх можна почути?

*Вчитель-логопед вмикає аудіозапис зі звуками осінньої природи:
Шурхіт листя під ногами, відліт птахів, шум дощу.*

Вчитель-логопед. Зазирнемо ще раз у торбинку. Білочка приготував нам цікаву історію та ігри. Ти згоден вислухати білочку і погратися з нею?

II. Пізнавальна діяльність.

Вправи на розвиток артикуляційного апарату (з елементами біоенергопластики)

Логопед розповідає історію і показує артикуляційні вправи.

Вчитель-логопед. Прокинулася якимось білочка рано-рано, відкрила очі, потягнулася, почистила зубки (*вправа «Чистимо зубки»*), помахала хвостиком (*вправа «Маляр»*). У дуплі було тепло і затишно, лише рівномірно постукував її маленький настінний годинник Тік-так, тік-так (*вправа «Годинник»*). Вирішила білочка зготувати сніданок:

- насмажив собі грибних млинців (*вправа «Млинець»*);
- насипала смачного ожинового варення (*вправа «Смачне варення»*);
- налила у чашку запашного чаю з шишок (*вправа «Чашечка»*).

Після сніданку білочка вирішив прогулятися і виконати свої стрибкові вправи по деревах. Відкрила двері із дупла, тільки зробила кілька кроків вперед, як перед нею впало щось дуже тоненьке та яскраве. Здивувалася білочка, але побачила що все довкола вкрилося золотою ковдрою і вирішила продовжити свою дивовижну прогулянку.

Кожна вправа повторюється 5 – 6 разів.

Вчитель-логопед. Що так здивувало білочку? Що впало перед нею, коли вона вийшла з дупла?

Учень. Білочка побачила осінній листок.

Вчитель-логопед. Щоб білочка знала де взялася золота ковдра, давай разом розповімо їй про осінь. Якою буває осінь?

Учень: Осінь буває золота, жовта, холодна, мокра.

Вчитель-логопед. Які ознаки осені?

Учень. Жовтіє листя та опадає з дерев, часто йдуть дощі, повітря стає прохолоднішим, небо набуває сірого кольору.

Вчитель-логопед. Подивися, білочко на осінній листочок.

*Вчитель-логопед показує вирізаний
з тонкого паперу листочок.*

Вчитель-логопед. Розкажи білочці, який листочок?

Учень. Листочок легкий, яскравий, гарний, жовтий, багряний, з фігурним краєм.

Вчитель-логопед. А що листочки вміють робити?

Учень. Листочки вміють падати, літати, кружляти.

Вчитель-логопед. Покажи нашій білочці, як вміють літати та кружляти листочки, подмухаємо на них.

Вправа на розвиток дихання «Осінні листочки»

*Учень кладе на долоньку листочок,
вдихає повітря через ніс і видихає через рот.
Струмінь повітря спрямовується на осінній листочок з тонкого паперу.
Щоки при цьому дитина не надуває, а струмінь повітря
утворює спрямований, а не розсіяний.*

Вчитель-логопед. А коли багато листя падає з дерев, як це називається?

Учень. Це називається падолист.

III. Перетворювальна діяльність.

Вчитель-логопед. Заглянемо іще раз у торбинку. Білочка приготувала нам іще одну цікаву гру.

Дидактична гра «Чого не вистачає?»

*На дощці знаходиться мнемотаблиця
до вірша «Білочка восени» Л.Костенко
Дитина за допомогою вчителя-логопеда та мнемотаблиці,
що знаходиться на дощці, читає уривок вірша або весь вірш.
Потім заплющує очі, а вчитель-логопед у цей час ховає один мнемквадрат.
Дитина розплющує очі та пригадує, чого саме не вистачає.*

 <p>На гіллячках, на тоненьких</p>	 <p>Поки день ще не погас,</p>	 <p>Сироїжки та опеньки</p>
 <p>Білка сушить про запас.</p>	 <p>Так нашпилює охайно, Так їх тулить на сосні</p>	 <p>І міркує: а нехай-но Ще побудуть тут мені!</p>
 <p>Поки дні іще хороші, Поки є іще тепло,</p>	 <p>А як випадуть пороші,</p>	 <p>Заберу їх у дупло</p>
 <p>"Буде холодно надворі,</p>	 <p>Сніг посиплеться з дубів,</p>	 <p>Буде в мене у коморі Ціла в'язочка грибів!</p>
 <p>Але білочці не спиться.</p>	 <p>Дятел стукає: тук-тук!</p>	 <p>Щоб не вкрала їх лисиця Або хитрий бурундук.</p>